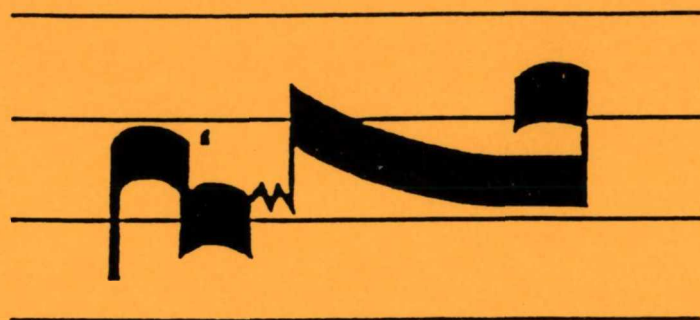

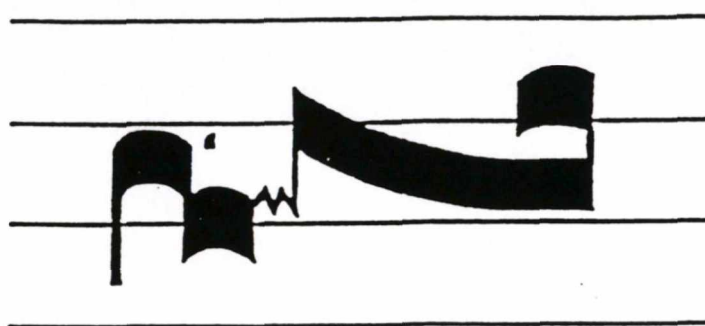
Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

29. årg. oktober 2000 nr. 3

Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

29. årg. oktober 2000 nr. 3

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
29. årgang 2000 nr. 3

Indhold

Artikler

- Sigvald Tveit: Kingo og Norge s.199
- Peter Balslev-Clausen: Danskernes salmevalg s.229

Anmeldelser

- Red: Sven-Åke Selander, Anna Jönsson:
Mot en ny sång s.251
- Henrik Glahn:
Salmemelodien i dansk tradition 1569-1973 s.254

- Forfatternes adresser s.256

SIGVALD TVEIT

Kingo og Norge

Dend Forordnede Kirke-Psalmebog – som er den korrekte tittelen på den såkalte "Kingos salmebok" – er nest etter Bibelen kanskje det viktigste og mest utbredte skriftet i Norge noensinne. Boka ble publisert i 1699 og har vært trykt i ei rekke opplag helt opp til vår tid. Fortsatt er den i bruk ved hver gudstjeneste i enkelte norske frikirkesamfunn.

Flere av disse salmene er knyttet til norske folketoner, slik at den også gjennom folkemusikktradisjonen fortsatt er aktuell her i landet.

I denne artikkelen refereres det til og gjøres en sammenfatning av den betydeligste delen av forskning og annen litteratur av norsk opphav om biskop Thomas Hansen Kingo og salmebøkene som er knyttet til hans navn. Det vil også bli vist eksempler på en del koraler der melodiformer fra Kingos *graduale*¹ sammenliknes med versjoner fra norsk folkesang. Noen av disse presenteres her for første gang.

Som kjent kom den første kirkesalmeboka av Kingo ut allerede i 1689, den som etter kort tid ble inndradd². Salmeboka av 1699 ble utgitt av en komité. Så når vi i det følgende viser til Kingo og Kingo-toner, kan det bety både hans egne salmer og salmene ellers i salmeboka fra 1699.³ I tillegg refererer betegnelsen til salmer fra Thomas Kingos Aandelige Siunge-Koors Første Part (1674) og Anden Part (1681). Disse salmebøkene hadde nemlig også en viss utbredelse til tross for at de ikke var knyttet opp mot gudstjenestens rituale (Hernes 1952, s 96).

Relevant litteratur

Det er først og fremst meloditradisjonene knyttet til Kingos navn som er særegne for Norge og som den norske faglitteraturen primært konsentrerer seg om.⁴ Det første betydelige navnet vi støter på i denne sammenhengen, er Ludvig Mathias Lindeman (1812–87), kjent både som organist, komponist og folketonesamler. Fra 1848 drar Lindeman med stipend fra staten på innsamlingsferder til en rekke områder av landet, og skriver fyldige rapporter.⁵ Siden størstedelen av materialet han samler inn, er religiøse folketoner, og den betydeligste delen av dette er knyttet til salmer fra Kingos salmebok, er de nevnte rapportene de første aktstykkene om bruken av disse salmene i Norge.

Den som i neste omgang publiserer dette notematerialet reinskrevet og med fyldige kommentarer, er Ole Mørk Sandvik (1875–1976). Han presenterer stoffet i en rekke publikasjoner. Først nevner han det så vidt i *Norsk Korallhistorie* (Sandvik 1930, s 28), så i artikler i *Norsk Musikkgranskning. Årbok 1938* (Sandvik 1939, s 68–74) og i *Norsk Musikkgranskning. Årbok 1939* (Sandvik 1940), for så å presentere materialet i full bredde i boka *Kingo-tona* (Sandvik 1941). Det er også belyst og

¹ Tittelen er *Gradual/En Ny Almindelig Kirke-Salmebog/Under behørige Noder og Melodier*. (Odense 1699). I denne artikkelen omtalt som "Kingos *graduale*". Den ble utgitt på nytt i faksimile i Odense i 1967 med kommenterende artikler av Erik Norman Svendsen og Henrik Glahn (Glahn 1967).

² Tittelen er *Danmarks og Norges Kirkers forordnede Psalme-Bog. Vinter-Parten*. København 1689.

³ Kingos navn er nevnt i undertittelen i salmeboka av 1699 i og med at det der heter "...til Trykken befordret af Thomas Kingo".

⁴ I faglitteraturen kalles de gjerne "Kingo-tona" ("tona" er flertall for "toner" i den Valdres-dialekten der de første av disse melodiene ble nedtegnet). For øvrig betyr ikke *Kingo-tona* bare melodiene til salmetekster fra de salmebøkene som på en eller annen måte bærer Kingos navn, men står ofte genrelt for gamle salmetoner, også dem fra Thomissøns salmebok (Eggen 1945, s 286).

⁵ Første gang i *Indberetning i Universitets- og Skole-Annaler*, 2. Række, 5. Bd. Christiania 1850, s 486–487.

behandlet i seinere artikler, samt i boka *Ludv. M. Lindeman og folkemelodien* (Sandvik 1950 (1)), jfr. litteraturlista.

Øystein Gaukstads bok *Toner fra Valdres* (Gauksstad 1973) er også av viktighet i denne sammenheng. Hans arbeid hviler hovedsakelig på de to nevnte forskernes publikasjoner, men han trekker også inn annet relevant stoff.

Asbjørn Hernes' bok *Impuls og tradisjon* (Hernes 1952, s 86ff) og Erik Eggens artikler⁶ og må også nevnes særskilt.

Se ellers litteraturlista.

Kingos salmebok i Norge

Siden Danmark og Norge var ett rike i 1699 da Kingos salmebok ble publisert, kom ei salmebok som ble autorisert i Danmark automatisk også i bruk i Norge. Selv om det forelå ei rekke salmebøker på denne tida, slo Kingos salmebok straks igjennom og ble den dominerende i de to rikene i mer enn hundre år. I 1778 fikk vi Guldbergs salmebok⁷ og i 1798 *Evangelisk-kristelig Psalmebog*⁸, men det var først med M.B. Landstads *Kirkesalmebog* i 1869 at Kingos salmebok for alvor ble slått ut i Norge.

Selv om Danmark var det ledende av de to tvillingrikene og de fleste opplagene av salmeboka ble trykt der, ble fem av opplagene før 1774 trykt i Norge. I perioden 1825–74 ble det fortsatt trykt hele 26 opplag tilsammen i Danmark og Norge av Kingos salmebok, men det sier en del om bokas plass i Norge at de fleste av disse faktisk ble trykt og publisert her i landet, nemlig fem i tida 1825–49 og hele 14 så seint som i perioden 1850–66 (Fet 1995, s 231, tabell 48). Som vi siden skal se, fins det kirkesamfunn i Norge som fortsatt utgir og bruker Kingos salmebok. Den foreløpig siste utgaven er trykt i 1998. Denne er forøvrig varsomt språklig revidert.

I 1855 foretok kirkedepartementet en undersøkelse der det viste seg at de fleste sogn i Norge fortsatt anvendte Kingos salmebok (Landstad 1862, s 12). Riktignok viste undersøkelsen at dette bare gjaldt 7 % i Kristiania stift (dvs. dagens Oslo, Hamar, Tunsberg og Borg bispedømmer), men i Bergen stift (som bestod av nåværende Bjørgvin bispedømme samt Sunnmøre) ble den anvendt av hele 72% av sognene (jfr. Fæhn 1994, s 209 og Norendal 1930, s 5f). Vi ser paralleller til dette også i enkelte områder i Danmark.⁹

Ved siden av at Kingos salmebok ble brukt i kirken, stod den sterkt også ved husandaktene i hjemmene. Det var vanlig å bruke betegnelsen å "holde kor" om dette ritualet, noe som refererer til at salmesang stod sentralt (Amundsen 1999, s 54).

Kingos salmebok ble en viktig bok i mange ulike henseende. Ennå på 1800-tallet er det flere som forteller hvordan de fikk sine primære lese- og læringserfaringer nettopp fra denne.¹⁰ Mange kunne en rekke av salmene

⁶ Se litteraturlista.

⁷ Tittelen er *Psalmebog til Guds Ære og Hans Menigheds Opbyggelse*.

⁸ Staves slik i førsteutgaven. I utgavene utover på 1800-tallet skrives tittelen imidlertid *Evangelisk-christelig Psalmebog*.

⁹ Det fantes en rekke områder i Danmark på denne tida der om lag halvparten av sognene fortsatt anvendte Kingos salmebok (Bindesbøll 1855).

¹⁰ Johan Skrinrud (1956). *På heimleg grunn. Folkeminne frå Etnedal*, (Norsk Folkeminnelags skrifter 77). Oslo, s 73.

Den forordnede
Kirke-
Psalmebog,

til

Guds-Tjeneste paa Søndagene,
Festerne, Bededagene, og til
anden gudelig Brug i Kirken
og Huus-Andagt, af gamle
aandrige Sange,

tilligemed

Collecter, Epistler og Evangelier, Lidel-
seshistorien, Kirke- samt andre
Bønner.

A. Petersen

Th. Ringo, Dr.
forbund. Biskop i Høens Stift.

Christiania

Paa J. B. Cappéle's Forlag.
Ejrt hos S. J. Jensen.

1859.

709

utenat.¹¹ Salmeboka fungerte dermed som en autoritativ religiøs tekstsamling i nærmere 200 år. I skifteprotokoller og andre lister over slekts- og eieropplysninger nevnes stadig Kingos salmebok. Salmeboka ble et *arvestykke*. Den kostet penger og hadde dermed skifteverdi. Den var en verdifull gjenstand som bandt slektens generasjoner sammen. Ved likskuer ble den ofte lagt i kista sammen med avdøde (Amundsen 1999, s 56).

Så seint som i siste halvdel av 1800-tallet er det flere eksempler i norsk skjønnlitteratur på at det er Kingos salmebok det vises til når det er tale om salmer og salmebøker. I Bjørnstjerne Bjørnsons bondefortelling *Arne* fra 1858 dør plutselige Arnes far. Arne tar da fram Kingos salmebok og synger "Vreden din afvend".

I Henrik Ibsens *Peer Gynt* fra 1867 tales det om "spenneboken": "Spændebogen! Kyl ham den bent i øiet". Spenneboken er utvilsomt Kingos salmebok (Myhren 1999, s 75).

I Alexander Kiellands *Skipper Worse*, skrevet så seint som i 1882, synges "Nu bør ei synden mere" – stadig oppgis Kingos salmebok som kilde (ibid.).

En spesielt artig beskrivelse der Kingos salmebok står sentralt, gir Gabriel Scott i *Jernbyrden; historien om Jan Vibe*¹², der salmen "See, hvor sig Dagen atter skynder" siteres.¹³

I den gamle såkalte "Avferdsvisa" er det igjen Kingos salmebok det henvises til. Her heter det på en vestlandsdialekt:

Da tek meg trongt fø bringo

å seia alt farvel.

Eg ligg med gamle Kingo,

syng dagane i hel.¹⁴

Folketonene

Det som det har vært mest oppmerksomhet omkring i Norge når det gjelder Kingos salmebok og Kingos salmer ellers, er de rike folketonetradisjonene som er knyttet til dem. Edvard Grieg gjorde i sitt opus 74, nr 3 "Jesus Christus er opfaren" fra Kingos salmebok kjent. Og i vår tid er det atskillige komponister, arrangører og artister som presenterer *sine* folketoneversjoner.

Nordmennene laget tidlig egne melodivarianter til Kingosalmene. De såkalte norske folketonene er nemlig oftest større eller mindre avvik fra melodiformene i Kingos graduale. Det er mange årsaker til at det ble slik. 1700-tallet – og også seinere for den saks skyld – var ei tid da folks muligheter til å lære seg foreskrevne melodier var begrenset. Svært få kunne noter, så melodisamlingene var det ofte liten hjelp i. Det kan nok også i enkelte tilfeller være tale om en bevisst endring og nyskaping av melodiene, slik at de mer kunne samsvare med lokal tonefølelse (Norendal 1930, s 181).

¹¹ Knut Hermundstad (1940). *Bondeliv. Samrøder og song. Gamal Valdreskultur II* (Norsk Folkeminnelags skrifter 45). Oslo, s 44.

¹² Kristiania 1915, s 186ff.

¹³ Det er bemerkelsesverdig at akkurat denne salmen benyttes. Den er fra *Aandelig Siunge-Koors Første Part* 1674 og forekommer ellers bare i Kingos *Dend Forordnede Huus-Andagts-Psalme-Boog* 1703 og *En Ny og Fuldkommen Dansk oc Norsk Psalmeboog, indeholdendis 1010 Psalmer*. (København 1709). (Den såkalte "1010-boka"). Men disse salmebøkene var relativt ukjente blant folk flest!

¹⁴ Et såkalt "strile-vers" fra Nord-Hordaland. Fra Torolv Solheim (1978). *Ei strilekrønike*. Oslo, sitert etter Vigdis Berland Øystese: "Kingo, boka og mannen". *Halvårsskrift for praktisk teologi*, 2/99, s 94.

Et nøyaktig bilde av hvordan menighetssangen kan ha lydt i det første århundret etter at Kingos salmebok kom i bruk, har vi selvsagt ikke. Men heldigvis har vi et rikt materiale av notenedtegnelser. Riktignok blir ikke disse utført før i 1848, da L.M. Lindeman begynte sine reiser rundt i landet og tegnet ned toner – blant annet til Kingos salmebok. Likevel mener vi å ha relativt pålitelige kilder for hvordan melodiene har lydt atskillig tidligere, for informantene hans representerte solide, gamle tradisjoner.

Andris Eivindson Vang

Av særlig interesse er Lindemans nedtegnelser fra dalføret Valdres (Sandvik 1941). Her møter han skolelærer Andris Eivindson Vang (1795-1877)¹⁵. Lindeman besøkte Vang både sommeren 1848 og vinteren 1848-49 (Gaukstad 1973, s 28). Vang hadde lært salmemelodiene av sin far, Even Thorsteinsen. Faren hadde igjen hørt dem av sin far Thorstein Finkelsen (f. 1726), som hadde lært melodiene slik som de var blitt sunget i kirken i hans ungdom.

Den som kan ha brakt denne salmetradisjonen til Valdres, er sannsynligvis den såkalte "Kalvedalspresten". Dette var en lærd danske som hadde slått seg ned i dalen og som underviste ungdom, blant andre "bygdens store lys", Halvor Knudsen (1712-1801).¹⁶ Finkelsen hadde vært elev av Halvor Knudsen.¹⁷

Det er rimelig å anta at "Kalvedalspresten" har kjent den danske salmetradisjonen fra Thomissøn til Kingo og undervist i denne (Hernes 1952, s 88 og 93 og Gaukstad 1973, s 30).

Dermed er vi tilbake mer enn hundre år før Lindeman gjorde sine nedtegnelser. Dansken har kommet til bygda relativt kort tid etter at Kingos salmebok og graduale ble utgitt (jfr. Sandvik 1941, s XIIIf og Sandvik 1960, s 11). Et eksemplar av Kingos graduale skal ha kommet dit så tidlig som i 1701, altså bare to år etter at den ble utgitt (Hernes 1952, s 88).

Kingos graduale er nemlig hovedkilden til de fleste av de 86 opptegnelsene Lindeman får av Vang. Men enkelte ganger er forelegget yngre, som fra Breitendichs koralbok (1764), andre ganger eldre, som fra Thomissøns salmebok (1569) (Se Sandvik 1939, s 68-74 og Glahn 1967, s 20f). Gjengivelsen er imidlertid svært fri, ofte nyskapende og alltid preget av en alderdommelig rytmisering og tonefølelse. Men enten tradisjonsbærerene kunne klare å tyde notene eller de fikk dem lært utenat, synes det merkelig at forskjellen mellom mønster og gjengivelse ble så betydelige som tilfellet er. Sandvik hevder at det ikke er urimelig å anta at påvirkningen fra gregoriansk sang og middelalderformer har vært sterk (Sandvik 1941, s XIX).

Erik Eggen peker på at Andris Vangs forgjengere kan ha lært melodiene uten sammenheng med teksten. Når en så seinere skulle synge melodiene etter hukommelsen (eller etter ei salmebok) og få tekstene til å passe med melodiene, er stavelsene kommet på feil plass. Så har en til slutt måttet skjøte på melodien og på den måten endret den (Gaukstad 1973, s 33).

¹⁵ Fram til Norge fikk eget universitet i 1811, var de norske prestene enten danske eller nordmenn som hadde studert i Danmark. Siden det var disse som førte kirkebøkene, ble de norske navnene ofte fordansket, i dette tilfellet til Anders Evensen Vang. I litteraturen om ham forekommer derfor begge disse stavemåtene.

¹⁶ Han het egentlig Hallvard Knutsson Lykkja (Gaukstad 1973, s 29).

¹⁷ Lindemans egen beskrivelse av dette finnes som sagt i *Indberetning i Universitets- og Skole-Annaler*, 2. Række, 5. Bd. 1850, 486f. Flere av de nevnte artiklene og bøkene beskriver denne tradisjonen som Vang står i (jfr. Hernes 1952, s 87).

Eggen hevder at de ulike eiendommelighetene som vi finner hos Andris Vang, skyldes påvirkning fra den såkalte *diskantsangen* (Eggen 1945, s 292 og Eggen 1946, s 332f). Dette var en middelalderlig praksis som ble dyrket ved katedralskolene i tida etter reformasjonen. Diskanten var en tilleggsstemme vesentlig i parallelle kvinter i forhold til utgangsmelodien. Vangs versjoner kan ifølge Eggen være påvirket av slike tilleggsstemmer.

Diskantsangen kan så ha enda eldre røtter, nemlig i den såkalte *tvisangen* (eller *tvisöngur*¹⁸) som har levd på Island siden sagatida (Hernes 1952, s 89).

Melodivarianter og "omsynging" av Kingo-salmene er ikke bare et norsk fenomen (Sandvik 1960, s 11). Vi finner det også i Danmark og på Færøyene (Tveit 1999, s 37 og 44). Sandvik finner dessuten flere likheter i *måten* dette gjøres på i de nevnte områdene (Sandvik 1960, s 7).

Lindeman mener at en også i byene tidligere har sunget som Andris Vang (Sandvik 1941, s IX).

Lindeman fortsatte sine innsamlingsferder etter folketoner i flere områder av landet, blant annet i Meldal i Sør-Trøndelag (Sandvik 1941, s VI og XXXXI). Han fant "Fællesgods for alle de Bygder, hvor Kingos Salmebog bruges" (Sandvik 1950 (1), s 17). I 1862 er han i Hol Hallingdal der han møter Tor Knutson Villand (1806–97). Her tegner han ned 34 Kingo-toner (Sandvik 1960, s 12).

Seinere var Lindeman blant annet i Tynset og på Nordmøre. Sommeren 1865 var han på samlerferd i Nord-Aurdal og Øystre Slidre. Her tegner han ned sju Kingo-toner etter Johannes Dale. Dale synger ut fra en annen tradisjon enn Andris Vang, med færre utbroderinger enn denne (Gaukstad 1973, s 38). Se også artikkelen til Ingrid Gjertsen (1991, s 223ff).

Ulike holdninger til Kingo

Utover på 1800-tallet var det svære motsetninger i folket når det gjaldt vurdering av Kingo og av salmeboka som er knyttet til hans navn. Særlig i enkelte områder på Vestlandet tviholdt en lenge på Kingos salmebok. Dette til tross for at *Evangelisk-kristelig Psalmebog* ble tilbudt gratis, så fremt en ville gi opp Kingos.¹⁹

Også på Sørlandet ble det gjort en rekke framstøt for å få byttet ut Kingos salmebok, anført av stedets biskop, Peder Hansen. Han uttaler i 1803 til og med – etter å ha lovpriist *Evangelisk-kristelig Psalmebog* – at

Ingen fornuftig vil negte, at den gamle Salmebog (Kingos) [...] savner alle disse Fuldkommenheder og har derimod alle de modsatte Feil. Jeg tør tro, at alle de uriktige Forestillinger, hvilke den største Del af Almuen har om den kristelige Religion, hidhøre fra denne beklagelige og urene Kilde, fra denne Salmebog, og at alt, hvad en retskaffen Religions Lærer arbejder hos sin Ungdom til at frembringe lyse og riktige Begreber om Religionen og dens sande Aand, det nedriver denne uheldige Salmebog, den Almuen anser for Guds Ord, som den dog langt fra ikke er. De uforstaaeligste Ord for at faa et knyttet Vers eller Rim, de oftest uanstændigste Forestillinger om Gud og Jesus, de mest sanselige, ja vel ofte til Ukyskhed ledende Billeder; Talemaader, hvilke Blufærdigheden i daglig Omgang rødmes ved at høre, alt dette sjunges og læses i en Bog, der skulde understøtte og vejlede Andagten (Skaar 1897, s 8f).

¹⁸ Se *Cappelens musikkleksikon*, bind 6, s 404f.

¹⁹ Halkild Nilsen (1949): *Kirkelige og religiøse forhold i Bergens stift i biskopene Pavels' og Neumanns tid*. Oslo, s 101, samt Norendal 1930, s 101f.

Også andre geistlige prøvde å få has på Kingos salmebok: "... den er for en stor Del uforstaaelig, fuld af Ord uden Mening...meget af den er uskikket til at opvække Andagt og befordre Opbyggelse...der er i den Levninger af gammel Surdeig, som bør udrenses" (Skaar 1897, s 45).

Det henvises også til "haugianernes innflytelse" som grunn til at Kingos salmebok beholdt sin posisjon så lenge (Norendal 1930, s 101f). Haugianerne i første halvdel av 1800-tallet brukte foruten Kingos salmebok også Hans Nielsen Hauges egen salmebok, *Sande Christnes udvalgte Psalmebog* (1799). Denne hadde ingen salmer fra Kingos salmebok, fordi en forutsatte at en brukte Kingos salmebok i tillegg.

Musikklæreren Lars Roverud fikk fra 1835 statsbidrag for å reise rundt i landet for å undervise skolelærere i salmesang og salmodikonspill. Når han støter på Kingo-tradisjonen, er han ikke nådig. "Salig Kingo er mig en ufordragelig Person", presterer han å skrive i sin "Dagbog fra Sommerreisen 1841" (sitert etter Gaukstad 1973, s 37).

Ole M. Sandvik er som sagt den som framfor noen andre har presentert Lindemans funn for oss. Han skriver i sine artikler og bøker med stor begeistring om de norske melodivariantene, men han er negativ til Kingos musikalske sans, slik den kommer til uttrykk i hans graduale. Sandvik mener at Kingo i så måte "er alt annet enn heldig", at han er "uten stilsans og blander gammelt og nytt". Han beskriver enkelte av Kingos melodiformer som "ødeleggende", "umulige", "plumpe" og "avskrekkelige" – i motsetning til "Thomissøns edle form". Han synes at "*Christ stod op af Døde* er likefrem ødelagt". Mens Thomissøn har "originalens edle form, [...] radbrekker Kingo". "Det er den nye tids ånd som her taler," slår han fast, men hevder likevel at gradualet tross sine svakheter har spilt "den største rolle for norsk menighetssang".²⁰ Og Kingo som salmedikter lager ifølge Sandvik "herlige tekster" (Sandvik 1930, s 14ff; se også Sandvik 1939, s 68–74 og Sandvik 1941, s XVIIIf).

Flere ledende norske forfattere har imidlertid ment at også Kingos tekster er ujevne. J.S. Welhaven hevder at de bærer preg av en svunnen tids smak, språk og religiøse livsforhold. Den inneholder en "Masse gedigen Jødedom" og "massive Anthropomorfismer" (Norendal 1930, s 107f). Knut Hamsun er heller ikke nådig mot Kingo. Han er stadig i rimnød, påstår han!²¹

Kingomelodier fra Sunnmøre

Etter Knut D. Stafset (1836–1916) på Sunnmøre har vi også en interessant samling av melodivarianter knyttet til Kingo. Stafset står selv i en tradisjon der disse tonene har vært sunget, og han har også selv tegnet dem ned (Stafset 1991).

Ingrid Gjertsen, som har skrevet om Kingo-tonene i dette materialet, mener at Stafsets tradisjon skriver seg fra før O.A. Lindemans koralbok kom, altså før 1838. Stafsets samling inneholder 80 salmetoner. 64 er fra Kingos salmebok, resten fra de to utgavene av Thomas Kingos *Aandelige Siunge-Koor* og av Brorson (Gjertsen 1991, s 221). Gjertsen sammenlikner dette materialet med Lindemans nedtegnelser etter Andris Vang. En viktig forskjell er at mens Lindemans møte

²⁰ Sandvik refererer altså til Kingo personlig, men er sikkert klar over at det neppe er Kingo selv som står som opphavsmann til gradualet som bærer hans navn. Se Glahn (1967), s 15.

²¹ Knut Hamsun: "Landstads Salmebog. En anmeldelse". I tidsskriftet *Kringsjaa*, Bind XXIII, 1904, s 216 og 220f.

med Andris Vang i 1848 var hans første møte med den religiøse folkemusikktradisjonen, står Stafset midt i denne.

Noen ganger kan en se sammenhengen mellom gradualet og Stafsets nedtegnelser, men også her er det ofte så stor forskjell mellom melodiformene at det kan diskuteres om vi i det hele tatt har med den samme melodien å gjøre (Gjertsen 1991, s 233). Gjertsen slår ellers fast at betydningen av Kingos salmebok er uomstridt i den norske folkemusikktradisjonen, men at gradualets plass er mindre opplagt.

Jule- og nyttårsversene

Det er mange ulike tradisjoner knyttet til Kingo og hans salmebøker i Norge. En av dem som enkelte steder har holdt seg helt opp til vår tid, er å synge "juleverset" og "nyttårsverset" ved de respektive høytidene (Fæhn 1994, s 427). Det dreier seg om "Et lidet Barn så lystelig" (Skaar 1879–80, s 345), og "For saadan din Mildheds Gaver".²² Selv om disse salmene har vært å finne i seinere salmebøker, og tekstene som har vært brukt i noen grad er blitt påvirket av disse, er det tydelig at det er tekstformen fra Kingos salmebok som preger de versjonene vi kjenner.

Vi skal her se litt nærmere på disse to salmeversene slik de har vært sunget på gården Nordgard i Tveit-grenda i bygda Treungen i Vest-Telemark. Helt opp til vår tid har en holdt levende denne tradisjonen på gården.²³

Som vanlig når nordmenn skal synge dansk, følges den danske teksten relativt problemfritt, men en fornorsker uttalen av enkelte ord, særlig ved at en bruker harde konsonanter der danskene har bløte i ord som "ut" for "ud", "rik" for "rig" osv.

I det følgende vises juleverset i tre tekstversjoner, nemlig fra Kingos graduale (1699) – her kalt "Kingo".

M.B. Landstad: *Kirkesalmebog* (1869) – her kalt "Landstad".

Transkripsjon fra opptak av Kristian Nordgaard-Tveit – her kalt "Treungen".

Kingo:	Et lidet Barn saa Lystelig Er fød for os paa Jorden/
Landstad:	Et lidet Barn saa lystelig Er født for os paa Jorden
Treungen:	Et lite Barn så lystelig Er født for oss på Jorden
Kingo:	Af en Jomfru reen og hellig/ Hand vilde vor Frelser vorde/
Landstad:	Udaf en Jomfru uden Svig, Han er vor Frelser vorden.
Treungen:	Utav en Jomfru ren og hellig, Han ville vår Frelser vorde;
Kingo:	Hafde ikke Guds Søn Manddom taget/
Landstad:	Havd' ei Guds Søn sin Manddom saa,
Treungen:	Havde ikke Guds Sønn sin Manddom taget,
Kingo:	Da hafde vi alle sammen blefven fortabet/
Landstad:	Da maatte Verden al forgaa;
Treungen :	Da havde vi alle sammen bleven fortabt;

²² Den siste er sjette strofen av salmen "Guds Godhed vil vi prise".

²³ Opptak foretatt av undertegnede i 1977 og presentert i radioprogram i NRK samme år. Lydband finnes i arkivet i Norsk Folkemusikksamling, Universitetet i Oslo, reg. nr. NFSTd-1741 og 1742.

Kingo:	Hand er vor Salighed alleene. Vi takke dig søde Jesu Christ/
Landstad:	Han Redning os kan raade. Vi takke, sødest Jesu Krist,
Treungen:	Han er vår Salighet alene. Vi takke deg, søde Jesu Christ

Kingo:	At du Menniske vorden est/Vogte os fra Helfvedes Pine.
Landstad:	At du Menn'ske vorden est, Vogt os fra Helveds Vaade!
Treungen:	At du Menneske vorden est, Vogte oss fra Helvedes Pine.

Kingos salmebok ble ikke brukt i Treungen kyrkje lengre enn fram til 1804, da *Evangelisk-kristelig Psalmebog* ble innført. Og sistnevnte hadde ikke dette verset. Det kom inn igjen i M.B. Landstads *Kirkosalmebog* da denne ble innført i bygda på 1870-tallet.²⁴

Det er derfor helt klart at det er Kingos versjon som er utgangspunktet for Treungen-versjonen. De små endringene som er gjort – ved siden av den forsiktige fornorskingen – er at en liksom hos Landstad starter andre A-delen (*stollen*) med en ekstra stavelse, slik at det dannes parallellitet med den første. Ordet "sin" foran "Manddom" er også som hos Landstad. Men den relativt sterke omskrivingen som Landstad har foretatt i siste del av strofen, finner vi ikke spor av i Nordgard.

Tradisjonen i Nordgard har altså overlevd i muntlig form i atskillige generasjoner. For Kingos salmebok har ikke bare vært ute av gudstjenestelivet i bygda i 200 år, men en har heller ikke brukt selve salmeboka på gården under avsyngingen av salmen – i hvert fall ikke i de tre-fire siste generasjonene. Det har ikke vært mulig å finne noe eksemplar av Kingos salmebok på gården eller i familien ellers.

Når "nyttårsverset" synges i Nordgard, ser vi de samme trekkene når det gjelder teksten.

Kingo:	For saadan din Mildheds Gafver/O Fader i Himmerig/
Landstad:	For saadan Mildheds Gaver, O Fader i Himmerig,
Treungen: ²⁵	For sådan o Mildhets Gaver, O Fader i himmerik,

Kingo:	Som du os gifvet hafver/Priise vi dig inderlig:
Landstad:	Som du os givet haver, Vi takke inderlig!
Treungen:	Som du oss givet haver, Prise vi deg inderlig;

Kingo:	I Jesu Christi Navn / Vi bede dig saa saare/
Landstad:	I Jesu Navn vi staar Og bede dig saa saare:
Treungen:	I Jesu Christi Navn Vi bede deg så såre:

Kingo:	Gif os et Freddeligt Aare/Dig til Ære og os til Gavn.
Landstad:	Læg os god Lykke fore, Giv os et glædeligt Aar!
Treungen:	Gi os et lyksaligt nytt Åre, Deg til Ære og oss til Gavn.

²⁴ I 1877 vet vi med sikkerhet at Landstads salmebok er i bruk i Treungen kyrkje. Jfr. Kjell Åsen (1986). *Nissedal Bygdesoge. Kultursoga*, Skien s 601. Innføringen av boka kan ha skjedd før, siden den kom ut i 1869.

²⁵ Her er det Kristian Nordgaard-Tveits søster, Anne Sønderland, som synger på opptaket.

Igjen er det klart at det er Kingos og ikke Landstads versjon som er kilden. Kanskje likevel uttrykket "lyksaligt nytt Åre" kan være påvirket av Landstad?

I Kingos salmebok er dette salmen for første nyttårsdag og synges "Strax efter Prædiken". Dette gjøres da også i de tre kirkesamfunnene som fortsatt benytter Kingos salmebok og som blir beskrevet nedenfor. De følger fortsatt også anvisningen i Guldbergs salmebok om at "den sidste Deel af det sidste Vers igjæntages tre Gange".

I de følgende noteeksempelene vil vi sammenlikne disse to koralmelodiene fra Kingos graduale med versjoner fra Treungen samt fra et par andre bygdelag. Formen fra *L.M. Lindemans Koralbog* er også satt opp. Disse er notert i noteeksempelene som "Lindeman". "Valdres" betyr Andris Vangs versjon.

Liknende oppstillinger er gjort av Gaukstad (1973, s 269ff), likeså Eggen (1945, s 290f), Glahn (1967, s 15ff) og Gjertsen (1991, s 234f). Problemet med slike oppstillinger er imidlertid at versjonene avviker i forhold til hverandre på en måte som vanskeliggjør en parallell oppstilling. Noen tilpasninger har derfor vært nødvendige. Dette gjelder særlig notasjonen av takt- og toneart. Versjonene fra Kingos graduale er dessuten notert i g-nøkkel. I gradualet er de derimot notert i C-nøkkel – noen ganger i sopran-, andre ganger i altnøkkel. Noen ganger benytter utgiveren av gradualet taktstreker, andre ganger ikke, eventuelt kun i opptakter (Glahn 1967, s 15). Noteprogrammet som brukes her, tillater dessverre ikke at alle parametere er helt selvstendige her. For å se parallelliteten så tydelig som mulig, er noteverdiene i Kingo-eksempelene noen ganger halvert.

Som i det meste av den folkelige sangtradisjonen i Norge er det ikke mulig å nedtegne disse rikt ornamenterte melodiene nøyaktig. Med alle sine ulike nyanser og rike plastisitet er både den tonale og den rytmiske friheten stor. Det ritarderes og akselereres, og underdelingene av taktslagene har en uregelmessig utforming. Noen ganger er de forholdsvis jevne, andre ganger punkterte, eller de framføres med en tilnærmet triolfølelse.²⁶ Melodiformene i disse eksemplene har ellers mange likhetstrekk med den vi finner i Kingos graduale.

Ingrid Gjertsen har en liknende presentasjon av "juleverset" (Gjertsen 1991, s 243ff). Det omtales også av Dagne Groven Myhren (Myhren 1999, s 63ff).

Først vises fire versjoner av "juleverset". De to folkelige variantene har flere fellestrekk. Blant annet begynner begge på underkvarten – i motsetning til hos Kingo – før de heiser seg opp på grunntonen. Dette er logisk ut fra at melodien har en variert AABA-form og at siste A-del nettopp har en slik åpning også hos Kingo. Neste likhetstrekk mellom de folkelige formene finner vi ved at de begge – igjen i motsetning til Kingo – svinger seg helt opp på overkvinten allerede i første verselinje. De tilsvarende trekkene finner vi også i de andre A-delene.

Noen av enkelttonene i Kingo-versjonen har to stavelser. Det skyldes at den andre A-delen ("stollen") har et overtallig antall stavelser i forhold til første A-del.

²⁶ Om notasjon, se Olav Sætas artikkel om dette emnet i *Norsk folkemusikk Serie II. Slåtter for vanlig fele*. Bind IV. Oslo s 31 og Ola Kai Ledangs bok *Song, syngemåte og stemmekarakter*. Oslo 1967.

Et lidet Barn saa Lystelig

Tekstforfatter ukjent.
Melodi fra 1400-tallet/Wittenberg 1529

Kingos
graduale

Lindeman

Treungen

Valdres

Et li - det Barn saa Lys - te - lig Er født for

Et li - te Barn saa Lys - te - ligt Er født for

Et li - det Barn saa Lys - te - ligt Er født for

os paa Jor - den/ Af en Jom - fru ren og hellig/

os paa Jor - den Ut - av en Jom - fru ren og hel - lig. Han

os paa Jor - den. Af en Jom - fru ren og hel - lig.

Hav - de vil - de vor Frel - ser vor - de/ Hav - de ik - ke Guds Søn

vil - de vor Frel - ser vor - de; Hav - de ik - ke Guds Søn sin

Han vil - de vor Frel - ser vor - de; Hav - de ik - ke Guds Søn

Mand - dom ta - get/ Da hav - de vi al - le sam - men blif - vet for - ta

Mand - dom ta - get, Da hav - de vi al - le sam - men ble - ven for -

Mand - dom ta - get, Da hav - de vi al - le - sam - men ble - ven for - ta -

13
bet/ Hand er vor Sa - lighed a - lee - ne. Vi tak - ke dig sø -

16
de Je - su Christ/ At du Men - nes - ke vor - den est,
de Herre Jesu Christ At du men - nes - ke vor - den est,

19
Vog - te os fra Helf - ve - des Pi - ne,
Vog - te oss fra Hel - ve - des Pi - - - ne.

Generelt er det større bevegelighet og ambitus i de folkelige variantene. I motsetning til hos Kingo går de også opp på tersen på ordet "Salighed", for så å stige trinnvis ned på underkvinten, der også Kingo havner. Også på ordet "Helved" stiger de folkelige versjonene høyere.

Likheten mellom de folkelige variantene er slående. Dette er bemerkelsesverdig da det ikke er rimelig å anta at informantene kan ha hatt noen forbindelse med hverandre.

Guds Godhed ville vi priise

(Nyttårsverset)

Norsk salmebok: O Gud, som tiden vender

Tekst: Paul Eber (571)

Overs.: R. Katholm

Mel.: Opprinnelig verdslig
Lyon 1557

Kingos
graduale

Lindeman

Nordmøre
(*)

Treungen

For saa - - dan din Mild - heds

For saa - dan din' Mild - heds

For saa - dan o Mild - hets

3

Gaf - ver/ O Fa - der i Him - me - rig/ Som

Ga - ver, O Fa - der i Him - me - rig, Som

Ga - ver, O Fa - der i him - me - rik, Som

6

du os gif - vet haf - ver, Priise vi dig in - der -

du os gi - vet ha - ver, Vi tak - ker in - der -

du os gi - vet ha - ver, Pri - se vi dig in - der -

*) Kilde: *Norsk Musikkgransking. Årbok 1947-1950*. Oslo 1950, s 109.

Ubetydelige notasjonsmessige endringer er foretatt. Fortegn i parentes angir at tonetrinnet ligger mellom f og fiss.

9
lig: I Je - su Chris - ti Navn Vi

12
be - de dig saa saa - - re/ Gif os et Fredde - ligt

15
Aa - - re/ Dig til Æ - re og os til Gavn.

Her er det igjen klare likhetstrekk mellom de to folkelige variantene. Også her starter de på underkvarten – i motsetning til hos Kingo. Sammenhengen mellom dem er også påfallende på ordene "Prise vi dig inderlig". Dette gjelder også vendinga i nest siste takt.

Siden begge de nevnte salmene er å finne allerede i 1500-tallets salmebøker, kan disse melodiversjonene ha oppstått lenge før Kingo.

Kingotoner fra Egersund

I Egersund og Kristiansand, samt i noen av de nærmeste bygdene, er det tre kirkesamfunn som fortsatt bruker Kingos salmebok – og bare den – ved sine gudstjenester. Disse samfunnene teller tilsammen ca. 2000 medlemmer (Tveit 1999, s 38). Som koralbok bruker de L.M. Lindemans *Koralbog*, og følger derfor melodiformene fra denne.²⁷

Det eldste av disse, *Menigheten Samfundet*, ble stiftet i 1890, men i 1901 ble menighetsflokken i Egersund splittet. Utbryterne tok navnet *Det Almindelige Samfund*. I dette kirkesamfunnet har en imidlertid brukt enkelte melodier eller melodivarianter til salmer fra Kingos salmebok som i større eller mindre grad avviker fra L.M. Lindemans koralbok og i noen tilfeller ligger nærmere Kingos graduale. Men en finner også melodier fra kilder det ikke har vært mulig å identifisere.

Folk i dette kirkesamfunnet mener at disse melodiformene var vanlige i statskirken i Egersund-området før menigheten ble stiftet. Disse kan så ha holdt seg gjennom store deler av 1900-tallet, for en fikk ikke orgel her før i 1983. Konsekvensen av dette var at forsamlingssangen kom i pakt med de nevnte koralbøkene. Før dette forsanger benyttet og en sang ut fra gammel sedvane de melodiene som var nedarvet. De melodiene som vi presenterer her, forelå ikke på noter, men er nedtegnet av undertegnede fra opptak.²⁸

Heller ikke her er det mulig å nedtegne melodiene nøyaktig rytmisk. I motsetning til i deler av den tradisjonelle norske folkemusikken synes dette likevel ikke å gjelde intervallstrukturen og skalaformene. Noen ganger er den rytmiske utformingen hos informantene slik at det har vært mer naturlig å notere melodien i tredelt (6/8) takt i stedet for i to- (fire-)delt takt – som hos Kingo og Lindeman. I disse tilfellene er det også typisk at åttedelene som havner på den 4. åttedelen, kan være lengre enn de andre. Frase-endelsenes lengde stiller seg også utenfor en regelmessig taktart.

Disse melodiversjonene synges altså ikke lenger i menighetens gudstjenester. Eksempelene stammer fra eldre representanter fra én bestemt familie i menigheten. En vet ikke om at andre i miljøet kjenner til denne tradisjonen lenger.

Eksempler på melodivarianter

I det følgende sammenlikner vi noen av koralmelodiene fra Kingos graduale med variantene fra *Det Almindelige Samfund*, men også med versjoner i L.M. Lindemans koralbok og andre koralbøker. Også andre folkelige former blir vist. Versjonene fra *Det Almindelige Samfund* er transkribert av undertegnede.

Det er tydelig at vi i de sistnevnte har å gjøre med en tradisjon som i utgangspunktet skriver seg fra Kingos graduale, men som så er blitt modifisert under påvirkning av Lindemans versjoner. De fleste av melodiformene fra *Det Almindelige Samfund* ligger derfor et sted mellom disse.²⁹

²⁷ O.A. Lindemans *Choralbog* (1838) brukes også, nemlig på de salmene i Kingos salmebok som ikke finnes hos L.M. Lindeman.

²⁸ Lydbåndene tilhører Lars Martin Ramsland, Egersund, som er forstander i menigheten. Undertegnede har kopier.

²⁹ Tekstversjonen som er benyttet her, skriver seg fra en utgave av Kingos salmebok trykt hos Dreyer, Stavanger 1890. Det er denne som har vært benyttet i de tre nevnte kirkesamfunnene i alle år. I 1998

Jeg raaber fast

Norsk Salmebok: Eg ropar høgt/Uverdig er jeg

Tekst: C. Marot
Overs.: S. Bille
Mel.: Strassbourg 1539/Genève 1542

Det Alm. Samf.

Kingos
Graduale

Lindeman

Norsk
Salmebok

Jeg raa - befast, o Herre, Af dy - bes-te Nød til dig Du

Jeg raa-ber fast/ o Her - re/ Af dy-bes-te Nød til dig/ Du

vil mig naa - dig væ - re Og gier - ne hø - re mig. Di - ne

vilt mig Naa - dig væ - re/ Og gier - ne hø - re mig; Di-ne

Ø - ren du ned - bøi - e, naar jeg min Bøn frem - bær, Mærk

Ø - ren du ned - bø - e/ naar Jeg min Bøn frem - bær/ Mærck

publiserte Menigheten Samfundet en språklig revidert utgave av Kingos salmebok. Det Almindelige Samfund vil gjøre det samme om kort tid.

13 vel ud - af det Høi - e, hvad min Be - gjæ - ring er.

13 vel ud - af det høy - e/ Hvad min be - gjæ - ring er.

Her vises tydelig det nevnte 6/8-delspreget, som vi finner i en del av melodiformene i Det Almindelige Samfund. Alle versjonene har ellers et dorisk preg i begynnelsen, eventuelt kan en definere det som en modulationisk bevegelse over mot dominantplanet. I siste del har melodien et mer eolisk/moll preg. Versjonen fra Det Almindelige Samfund synes som sagt å ligge mellom Kingos og Lindemans former, her kanskje noe nærmere den førstnevnte.

O Kieriste Siæl

Tekst: Kingo. Kingos salmebok nr 167

Med Sorgen og Klagen

Tekst: A. Prudentius. Kingos salmebok nr 276

Norsk salmebok: Lat sorga og klaga di stilne

Mel.: Hos J. Klug 1542

Det Alm. Samf. O kjæ - res - te Sjæl, op at vaa - ge, Thi

Kingos Graduale O kie - ris - te Siæl/ op at Vaa - ge/ Thi

Lindeman og Norsk Koralbok O kjæ - res - te Sjæl, op at vaa - ge, Thi

Østerdalen *)

Salmetone nr 26 fra Trysil i O.M Sandvik: *Østerdalsmusikken*. Oslo 1979, s 244.

3
Dø - dens og Hel - ve - des Taa - ge Ved Je - su Død alt er for -

3
Dø - dsens og Helf - ve - des Taa - ge Ved JE - su Død alt er for -

3
Dø - dens og Hel - ve - des Taa - ge Ved Je - su Død alt er for -

3
Dø - dens og Hel - ve - des Taa - ge Ved Je - su Død alt er for -

6
svun - den, Og Sei - e - ren e - vig er vun - den.

6
svun - den/ Og Sey - e - ren æ - vig er vun - den.

6
svun - den, Og Sei - e - ren e - vig er vun - den.

6
svun - den, Og Sei - e - ren e - vig er vun - den.

Her er det klare fellestrekk mellom de folkelige variantene, ulikt koralbøkene (som på ordet "Taage"). På ordet "forsvunden" er versjonen fra Det Almindelige Samfund lik koralbokvariantene, men har svingt seg opp en hel oktav.

Ach HERre from

Tekst: Tysk 1604
Kingos mel.: Gütersloh

Det Alm. Samf.
Kingos
Graduale
Valdres

Ak Her - re from, Hvor stor' og grumm' Er

Ach HER-re from/ Hvor stoor og Grum Er

Ak Her - re from, Hvor stor' og grumm' Er

mi - ne be - gang - - ne Syn - der! Ei
mi - ne be - gang - ne der/ Ey Ei

no - gen Mand, Mig hjel - pe kan, I
no - gen Mand/ mig hiel - pe kand/ I

den - ne Ver - - den jeg fin - - - der.
den - ne Ver - - - den Jeg fin - - - der.

Valdres-versjonen følger Kingo rimelig tydelig i begynnelsen, for så i større grad å gå sine egne veier og dessuten bli mer forsiret. Det er ingen tvil om at vi har med samme melodi å gjøre.

Dét kan en imidlertid i første omgang tvile på når det gjelder versjonen fra Det Almindelige Samfund, ikke minst dersom en plasserer melodiene i samme toneart. Dette gjelder særlig innledningen. Men ved å notere dem i tonearter i kvintavstand, som vi har gjort her, ser en at de har flere fellestrekk. "Hvor stor' og grumm'" har helt lik kontur, "Ei nogen Mand" likeså. Dette motivet kan en så tro har "smittet over" på innledningen i versjonen fra Det Almindelige Samfund, slik at det dannes en sekvens, siden denne er så ganske forskjellig fra Kingo. Til slutt er det likhetstrekk i kadensen, men da ut fra de respektive melodivariantenes tonearter. Det må altså visse manipulasjoner til for å oppdage slektskapet mellom disse versjonene.

Kommer til mig

(Kom hid til mig)

Norsk salmebok: Kva tykkjer du om Jesus Krist?

Tekst: G. Grünwald/H. Thomissøn
Mel.: Tysk folkevisе ca 1500, Nürnberg 1530

Det Alm. Samf.

Kingos
Graduale

Lindeman

Valdres

Kom-mer til mig, sag de Guds Søn, som ere - be - svæ - re-de, - hver og en Med

Kom - mer til mig/ sag - de Guds Søn/ som e re be-svæ-re-de hver og een/ Med

Kom hid til mig en - hver i - den Som træt og tungt be - svæ-ret, Jeg

Kom - mer til mig, sag - de Guds Søn, som e-re-be-svæ-re-de, - hver og en, Med

Syn - den haardt be - la - den, Ung ge og Gam - le, Kvin-de og Mand Jeg

Syn - den hart be-la-den/ Un - ge og Gam - le Kvinde og Mand/ Jeg

gi - ver c - der hvi - le/ Saa si - ger os Guds kjæ - re Søn, det

Syn - den haardt be - la - den, Ung - ge og gam - le, Kvin - de og Mand Jeg

vil e - der ve - der - kve-ge for-sand Og he - le e - ders Ska - de

vil E - der Ve - der qvægefor-sand/ Og hee - le E - ders Ska - de

er hans Bud til dem og Bøn, Som fø - le Ser - gens Pi - le.

vil e - der ve - der - kvegefor - sand Og he - le e - ders ska - de.

Plasseringen av det innledende kvintspranget er i pakt med Lindemans, men ikke Kingos form. Ellers er de folkelige variantene som vanlig mer bevegelige i melodikken enn koralbokformene. Alle fire er svært like i de fallende nedadgående bevegelsene i "sagde Guds Søn" og "Kvinde og Mand".

En hver som Troer

Norsk Salmebok: Guds Sønn er kommet til oss ned

Tekst: Kingo
Mcl.: Mainz 1410/
Nürnberg 1523

Det Alm. Samf.
Kingos
graduale
Lindeman og
Norsk Koralbok
Valdres

En - hver, som tror og

2

bli - ver døbt, Han skal vist sa - lig bli - ve. Thi

5

han ved Je - su Blod er kjøbt, Som

7 vil sig ham ind - li - ve, og blandt Guds

7 vil sig ham ind - lif - ve/ Og blant Guds

7 vil sig ham ind - li - ve, og blandt Guds

10 Børns det hel - lig Tal Til

10 Børns det hel - lig Tal Til

10 Børns det hel - lig Tal Til

13 Him - me - ri - ges Æ - res Val Med

13 Him - me - ri - ges Æ - res Val Med

13 Him - me - ri - ges Æ - res Val Med

16 Ro - sens Blod Ind skri - ve.

16 Ro - sen Blood ind - skri - ve.

16 Ro - sens Blod ind - skri - ve.

Mens Kingos og Lindemans versjoner har tydelige mixolydiske trekk, har Valdresversjonen et klarere durpreg, eventuelt over mot det lydiske. Versjonen

fra Det Almindelige Samfund er mer rein dur, men med en svært egenartet tonalitet i innledning. Det tar lang tid før en har en klar grunntonefølelse. Tonalt sett er det likhetstrekk mellom Lindeman og Valdresversjonen på ordene "salig blive".

Like forskjellige som versjonen fra Det Almindelige Samfund er fra de andre i begynnelsen av A-delene (*stollen*), like ens er de i begynnelsen av B-delen (*abgesang*). Det er kun det mixolydiske preget hos Kingo som avviker. Fra "Æres Val" og ut er det klare likhetstrekk mellom de to folkelige versjonene, mens de atskiller seg fra koralbøkene.

Jeg beder dig/ Fader

Tekst: Ukjent
Melodi: Kingo 1699

The musical score is written in 4/4 time and features five staves, each representing a different version of the hymn. The lyrics are written below the notes.

Det Alm. Samf.
Jeg be - der dig, Fa - der i

Kingos Graduale
Jeg be - der dig/ Fa - der i

Schiørings Choral-Bog og O.A.Lindeman
Jeg be - der dig/ Fa - der i

"Av obekant ursprung, i Roslagskulla-handskr. 1693"
Lov ske dig Her - re

Valdres
Lov ske dig Her - re

3

Him - me - lig, I Tro - en mig be -

Him - me - lig, I Tro - en mig be - va -

Je - sus Krm.

5

re, I den - ne far - li - ge Kamp og Strid At
 re/ I den - ne far - li - ge Kamp og strid At
 Etc. (annet metrum)

8

stri - de man - de - lig Og ei fra dig at
 stri - de Man - de - lig Og ey fra dig at

11

- ge I Fris - tel - se og Fa -
 vige I fris - tel - se og Fa -

Versjonene her er svært like. Den svenske er tatt med for kuriositetens skyld. Den har et annet metrum, så vi viser bare innledningen, men den er jo så å si helt lik de andre. Schiørrings og O. A. Lindemans versjoner er tatt med, for versjonen fra Det Almindelige Samfund står nærmere disse enn den står Kingos. Se for eksempel på "Himmerig" og "Og ei fra dig vige".

Naar vi i største Nøden staa

(Norsk salmebok: Når i vår største nød vi ser)

Tekst: P. Eber 1560
Mel.: Lyon 1543

Det Alm. Samf.

Naar vi i stør - ste Nø - den staa Og

Kingos
Graduale

Naar vi i stør - ste Nø - den staa Og

Lindeman

EKG
(*)

Naar vi i stør - ste Na - den Og

Valdres

vi - de ey hvor vi skal gaa Og fin - de hver - ken

vi - de ey hvor vi skul - le gaa Og fin - de hver - ken

vi - de ey hvor vi skal gaa Og fin - de hver - ken

vi - de ey hvor vi skal gaa Og fin - de hver - ken

Hjelp el - ler Raad Det vi end Græ - de Hier - tens Graad.

hielp el - ler Raad Det vi end Græ - de Hier - tens Graad.

hjelp el - ler Raad Det vi end Græ - de Hier - tens Graad.

*) Choralbuch zum Evangelischen Kirchengesangbuch, Kassel 1952.

Selv om alle melodivariantene er beslektet, så er det klare sammenhenger mellom de folkelige formene der hvor disse avviker fra koralbøkene. Valdres-varianten er den mest forsirte.

Vor Gud hand er saa fast en Borg

M. Luther

Det Alm. Samf. Kingos graduale Lindeman

Vor Gud han er saa fast en Borg, Han
 Vor Guðand er saa fast en Borg, Hand

3 er vort Skjold og Vær - ge, han hjæl - per os af
 3 er vor Skiold og Ver - ri - e/ Hand hiel - per os af

6 Nød og Sorg, Der os vil her be - snæ - re. Djæ - ve -
 6 Nød og Sorg/ Der os vil her be - snæ - ri - e. Djæ - ve -

9 len, vor gam - le Fi - en - de, Vil os o - ver - vin -
 9 len vor gam - le Fien - de Vil os of - ver - vin -

12 de, Stor Magt og Ar - ge - list Bru - ger

12 de Stor Magt og Ar - ge - list Bru - ger

15 han i - mod os vist, Paa

15 hand i - mod os vist Paa

17 Jor - den er ei hans Li - ge.

17 Jor - den er ey hans li ge.

Versjonen fra Det Almindelige Samfund ligger igjen mellom Kingos og Lindemans versjoner, noe nærmere Kingos. Her har vi også det påfallende 6/8-preget. Versjonen fra Det Almindelige Samfund følger ellers koralbokversjonene, bortsett fra slutten der den svinger seg opp i oktaven over.

Det er altså rimelig å konkludere med at versjonene fra Det Almindelige Samfund har sitt utgangspunkt i Kingos graduale, men at de så har tatt farge av Lindeman-formene. Det er også bemerkelsesverdig at de folkelige variantene ofte har fellestrekk som er forskjellige fra koralbokvariantene. Det står tilbake å vise om dette skyldes at de har samme kilde – som ikke er de nevnte koralbøkene – eller om dette viser en ensartet norsk, folkelig syngform, som naturlig utvikles gjennom bruk i årenes løp.

Kingosalmer i "Norsk salmebok"

I siste offisielle norske salmebok, *Norsk salmebok* (1985), har vi 24 salmer av Kingo. (I tillegg finnes det flere salmer fra Kingos salmebok som ikke er skrevet av Kingo). 15 av disse stammer fra Kingos salmebok (1699). Så hele ni er fra de to delene av Thomas Kingos *Aandelige Siunge-Koor* og fra *Danmarks og Norges Kirkers forordnede Psalme-Bog. Vinter-Parten*. For disses vedkommende er dette markert særskilt. Dersom den første strofen ikke er den første i originalen, er også dette oppgitt. Her følger en oppstilling av Kingos egne salmer fra *Norsk salmebok*.

Aldri er jeg uten våde (Fra *Aandelige Siunge-Koors Anden Part* 1681)
Far verden, far vel (Fra *Aandelige Siunge-Koors Anden Part* 1681)
Gud faders navn og ære (Utdrag fra "O Himle, hvad for Vaade" fra *Danmarks og Norges Kirkers Forordnede Psalme-Bog. Vinter-Parten* 1689)³⁰
Guds menighet! Lukk opp din munn ("O kjære Siæl, luk op din Mund")
Gå under Jesu kors å stå ("Gak under Jesu kors at staa")
Hør en lovsang, høye himler ("Hører til, I høie Himle")
Jeg kneler på din alterfot ("O Jesu, paa din Alter-Food". Fra *Aandelige Siunge-Koors Anden Part* 1681)
Jesus åpne du mitt øre (Utdrag fra "Hører Verdens Øer hører")
Kom, sannhets Ånd (Bearbeidelse ved Grundtvig av "Nu nærmer sig vor Pintsefest")
Lov og takk og evig ære
Nå bør ei synden mere ("Nu bør ey Synden mere")
Nå rinner solen opp av østerlide ("Nu rinder...". Fra *Aandelige Siunge-Koors Første Part* 1674)
Opp gled dykk alle (E. Blix' nynorske oversettelse av "Op, glædes alle, glædes nu")
Opp sjel, bryt søvnen av ("Op Sjæl...")
Over Kedron Jesus treder
Rinn nå opp i Jesu navn ("Rind nu op...". Fra *Aandelige Siunge-Koors Første Part* 1674)
Se hvor nå Jesus treder
Skriv deg, Jesus, på mitt hjerte (15. strofe av "Bryder frem, I hule Sukke")
Som den gyldne sol frembryter
Sorgen og gleden de vandrer til hope (Fra *Aandelige Siunge-Koors Anden Part* 1681)
Vær trøstig, Sion, Jesu brud
Våkn opp og slå på dine strenger ("Vaagn op...". Fra *Aandelige Siunge-Koors Første Part* 1674)
Vårt bord er dekket ("Vor Disk og Dug er alt bered". Fra *Aandelige Siunge-Koors Anden Part* 1681)
Å Jesus, kjære Jesus ("O Jesu! søde Jesu")

Anders Mallings har en fullstendig oversikt over salmer av Kingo i norske salmebøker før *Norsk Salmebok* (Malling, bind VI 1962–1978, s 401 ff). Han

³⁰ Denne salmen finnes ikke i salmebøkene i tida mellom 1689, der den første gang er å finne, og 1840, da Wexels tar den med i sin *Christelige Psalmer*. Vi nevner dette spesielt, siden salmeboka av 1689 jo aldri kom ut. Utsnittet tilsvarende *Norsk Salmebok* kommer første gang inn i Landstads salmebok (1869).

påpeker at mens Landstads og Hauges salmebøker, som kom ut i henholdsvis 1869 og 1874, begge har ca. 120 salmer av Kingo, ble antallet redusert til 63 i Landstads reviderte salmebok. Jfr. også Stig Wernø Holters kommentar om Kingo-salmene i *Norsk Salmebok* (Holter 1991, s 256f).

Konklusjon

Både Kingos salmer, hans salmebøker og hans graduale har hatt en bred plass i norsk kirkeliv og musikktradisjon helt siden de ble publisert for over 300 år siden. Flere steder i landet finner vi eksponenter for dette repertoaret langt opp i det 20. århundre. Fortsatt finnes det i Norge miljøer som har bevart en gammel Kingo-tradisjon, mens andre har gjenopptatt den (Tveit 1999, s 44). I mange folkemusikk-kretser dyrkes den, og i de nevnte kirkesamfunnene synes den å være urokkelig.

Litteraturliste

- Amundsen, A. B. (1999). "Kingos salmebok i kultur og folkeliv", i *Halvårsskrift for praktisk teologi* 2/1999, s 47–61.
- Bindesbøll, S. (1855). *Om en ny Udgave af Kingos Psalmebog*. København.
- Eggen, E. (1945). "Religiøs folkesong i Valdres", i *Tidsskrift for Valdres historielag*, 4. hefte, V. band. Leira, Valdres, s 282–295.
- Eggen, E. (1946). "Religiøs folkesong i Valdres (2)", i *Tidsskrift for Valdres historielag*, 5. hefte, V. band. Leira, Valdres, s 331–341.
- Eggen, E. (1950). "Restar av millomalderleg diskantsong i norderlandsk folkesong i våre dagar", i *Norsk Musikkgranskning. Årbok 1947–1950*. Oslo, s 85–92.
- Fæhn, H. (1994). *Gudstjenestelivet i Den norske kirke*. Oslo.
- Fet, J. (1995). *Lesande bønder. Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840*. Oslo.
- Gaukstad, Ø. (1973). *Toner fra Valdres*. Leira, Valdres.
- Gjertsen, I. (1991). "Stafsets nedtegnelser av folketoner til salmer i Kingos salmebok", i Stafset, K.D.: *Minder fra Forfædrene. Slåttar og salmetonar frå Skodje og Vatne*. Volda, s 221–250.
- Glahn, H. (1967). "Om melodiforholdene i Kingos Graduale" i *Thomas Kingos Graduale* (Faksimile). Odense, s 12–23.
- Hermundstad, K. (1951). *A. E. Vang og verket hans. Et hundreårs minne*. Leira, Valdres.
- Hernes, A. (1952). *Impuls og tradisjon i norsk musikk 1500–1800*. Oslo.
- Holter, S.W. (1991). *Kom, tilbe med fryd. Innføring i liturgikk og hymnologi*. Oslo.
- Kværne, E. (1995). ""Giv mig Lyd saa vil jeg sjunge". Songtradisjonen etter Andris Vang", i *Arvegull. Andris Vang og livsverket hans*. Red. O.G. Bø. Vang, s 96–121.
- Landstad, M.B. (1862). *Om Salmebogen, en Redegjørelse*. Kristiania.
- Malling, A. (1962–1978). *Dansk salmehistorie*. (8 bind). København.
- Myhren, D.G. (1999). "Fra Thomissøn og Kingo – til Thomissøn og Kingo, og fra folketone til folketone, i " *Halvårsskrift for praktisk teologi* 2/1999, s 62–78.
- Norendal, H. (1930). *Salmediktning i Norge i tiden fra 1814 til 1869*. Oslo.
- Rynning, P.E. (1954). *Salmedikting i Noreg (I & II)*. Oslo.
- Sandvik, O.M. (1930). *Norsk Korallhistorie*. Oslo.
- Sandvik, O.M. (1939). "Ti "Kingo-tona" fra Vang, Valdres", i *Norsk Musikkgranskning. Årbok 1938*. Oslo, s 68–74.

- Sandvik, O.M. (1940). "Kingo-tona fra Vang, Valdres. Med musikkbilag", i *Norsk Musikkgranskning. Årbok 1939*. Oslo, s 53–58.
- Sandvik, O.M. (1941). *Kingo-tona. Ludv. M. Lindemans opptegnelser i Valdres 1848*. Oslo.
- Sandvik, O.M. (1950 (1)). *Ludv. M. Lindeman og folkemelodien. En kildestudie*. Oslo.
- Sandvik, O.M. (1950 (2)). "Melodier til Kingos salmebok", i *Norsk musikkgranskning. Årbok 1947–1950*. Oslo, s 107–114.
- Sandvik, O.M. (1951). *Kingo-Tona. Andris Eivindson Vang og verket hans. Eit 100-års skrift*. Gjøvik.
- Sandvik, O.M. (1959). "Kingotoner fra Hallingdal", i *Norsk musikkgranskning. Årbok 1956–1958*. Oslo, s 286–290.
- Sandvik, O.M. (1960). *Norske religiøse folketoner I. Melodier sunget til tekster av Thomas Kingo og hans samtidige*. Oslo.
- Sandø, Erling (red.) (1990). *Samfundets historie*. Kristiansand.
- Skaar, J.N. (1879–80). *Norsk Salmehistorie*. Bergen.
- Skaar, J.N. (1897). *Den Evangelisk-kristelige Salmebogs historie i Kristiansands bispedømme*. Kristiania.
- Stafset, K.D. (1991). *Minder fra Forfædrene. Slåttar og salmetonar frå Skodje og Vatne*. Volda.
- Svendsen, H. Blom (1933–55). *Norsk salmesang*. (3 bind). Oslo.
- Tveit, S. (1999). "Meloditradisjoner der Kingos salmebok fremdeles er i bruk", i *Halvårsskrift for praktisk teologi 2/1999*. Oslo, s 35–46.
- Øystese, V.B. (1999). "Kingo, boka og mannen", i *Halvårsskrift for praktisk teologi 2/1999*. Oslo, s 94–117.

Danskernes salmevalg

Der er i de senere år foretaget flere undersøgelser af salmevalg og salmebrug i Danmark, dels af præsternes valg af salmer ved gudstjenesterne og salmebrugen ved de kirkelige handlinger ¹, dels af hvilke melodier, der bruges til salmerne i de danske kirker ², dels af modtagelsen af *Tillæg til Den danske Salmebog* (1994) ³, men det er først med den spørgeskemabaserede undersøgelse *Dejlig er jorden* ⁴, det er blevet muligt at danne sig forestilling om befolkningens brug af salmer. Denne undersøgelse er gennemført af Nordisk Institut for Hymnologi (Nordhymn) under ledelse af professor i musikvidenskab ved Lunds Universitet Folke Bohlin som et tværfagligt forskningsprojekt. Projektet, der støttes af Nordiska samarbetsnämnden för humanistisk forskning ((NOS-H) er baseret på en spørgeskemaundersøgelse, der blev gennemført 1994 med udsendelse af et spørgeskema med 30 spørgsmål om besvarernes forhold til salmer og salmesang. Spørgeskemaerne blev udsendt til 6000 tilfældigt valgte personer i de fem nordiske lande, og svarene er siden blevet bearbejdet og publiceret i form af frekvenstabeller.

Det danske materiale i den nordiske undersøgelse er indledningsvis behandlet af Steen Rasmussen i den foreløbige præsentation af undersøgelsen i *Hymnologiske Meddelelser* (1996/2) ⁵, hvor materialets statistiske holdbarhed og sociologiske sammenhæng er vurderet. Af de oprindelig 1200 spørgeskemaer, der blev udsendt i Danmark, er ca. 1000 nået frem til modtagerne, og af disse spørgeskemaer er 503, svarende til en svarprocent på 50,3 % udfyldt og returneret.

Spørgsmål 31 på spørgeskemaet ⁶ lyder "Er der nogle salmer, som du holder specielt af? I så fald hvilke (skriv op til syv)". Det er de salmer, der er anført som besvarelse på dette spørgsmål, der her skal præsenteres. Det er et forholdsvis begrænset materiale, men som det vil fremgå af sammenlig-

¹ *Salmer i brug. Salme- og melodivalgsundersøgelsen 1988 - 1991. I: Salmerne.* Ved Peter Balslev-Clausen, Steffen Kjeldgaard-Pedersen og Vagner Lund. *Hymnologiske Meddelelser* 1993 / 4, s. 237 - 358.

² *Salmer i brug. Salme- og melodivalgsundersøgelsen 1988 - 1991. II: Melodierne.* Ved Peter Balslev-Clausen, Steffen Kjeldgaard-Pedersen og Vagner Lund. *Hymnologiske Meddelelser* 1994, s. 1 - 98.

³ Margit Svendsen: *Salmebogstillægget til eksamen.* *Hymnologiske Meddelelser* 1998 s. 43 - 46 og Margrethe Østergaard: *Salmebogstillægget til eksamen. Melodisiden.* Sst. S. 47 - 48.

⁴ *Dejlig er jorden. Hvilken rolle spille salmer i dag? En nordisk undersøgelse 1993-96.* *Hymnologiske Meddelelser* 1996 s. 73 - 175

⁵ Anf. skr. s. 159 - 175

⁶ Se det aftrykte spørgeskema i *Hymnologiske Meddelelser* 1996/2 s. 90

ningen med først og fremmest salmevalgsundersøgelsen fra 1988-91, er det muligt ud fra det foreliggende materiale at nå til bærbare konklusioner⁷.

Selve materialet

De 503 returnerede spørgeskemaer er, som det fremgår af den samlede oversigt, Bilag 1, udfyldt med i alt 137 titler på salmer og sange. 10 af titlerne (nr. 128-137) er almindelige sange, hvoraf dog 4 har været brugt ved kirkelige handlinger, og 2 af titlerne (nr. 126-127) gælder kirkemusik og ikke egentlige salmer. Af de resterende 125 titler er 8 ikke på enkeltsalmer, men på grupper af salmer, hvilket betyder, at de kun til dels kan indgå i den samlede vurdering af materialet.

Ved behandlingen af materialet er det naturligt at inddele det i 5 grupper, jfr. Bilag 2, efter frekvensen af de nævnte salmer. Det betyder, at grupperne ikke er lige store; til gengæld er det muligt at vægte materialet bedre. Samtidig er salmerne i oversigten inddelt efter emner efter deres brugssammenhæng. Dertil kommer en oversigt over samlernes forfattere og tilblivelsestid.

Sammenligningsmateriale

Til sammenligning er der på skemaet Bilag 1 anført oplysninger om salmernes brug i kirken hentet fra salmevalgsundersøgelsen fra 1988-91⁸ og om deres brug i folkeskolen i form af anvisningerne i "Den blå Betænkning" fra 1958⁹. Dette materiale er af en til dels anden karakter end materialet fra "Dejlig er jorden"-undersøgelsen, men kan alligevel bruges til sammenligning, da det nærmer sig den samme problemstilling, nemlig hvilke salmer der bruges hvornår og af hvem, blot fra en anden side. Endelig inddrages fra "Dejlig er jorden"-undersøgelsen en række af de oversigter, der viser, hvordan salmerne bruges, hvor de bruges, og hvor de indlæres.

⁷ En første præsentation af det samlede nordiske salmevalgsmateriale findes i Anna Jönsson Evertsson *Dejlig er jorden. En presentation av NORDHYMNns forskningsprojekt om psalmens roll i nutida nordisk kultur- och samhällsliv*. Halvårsskrift for Praktisk Teologi 1999/2, s. 79-91. En præsentation af de ti hyppigst valgte danske salmer findes i Peter Balslev-Clausen *Danskernes top-ti-salmer*, Præsteforeningens Blad 2000/8 s. 154-161.

⁸ Se overfor note 1

⁹ *Undervisningsvejledning for Folkeskolen*. Betænkning afgivet af det af Undervisningsministeriet under 1. September 1958 nedsatte læseplansudvalg. Betænkning nr. 253 (1960). Kapitel 12. Sang (musik), s. 145 - 156.

Hvilke salmer?

Der er i de 503 danske besvarelser som nævnt anført 125 forskellige salmetitler svarende til i alt 1.089 enkelt svar. Gruppe 1 i materialet (nr. 1 - 26, der omfatter de salmer, der er nævnt af mindst 10 besvarende) tegner sig for 818 af de salmer, der er nævnt i materialet, gruppe 2 (nr. 27 - 50, de salmer, der er nævnt fra 4 - 9 gange) tegner sig for 154 salmer, gruppe 3 (nr. 51 - 60, de salmer der er nævnt 3 gange) for 30, gruppe 4 (nr. 61 - 82, de salmer der er nævnt 2 gange) tegner sig for 44 salmer, og gruppe 5 (nr. 83 - 125, de salmer der er nævnt 1 gang i materialet) tegner sig for 43 salmer. Det er således tydeligt, at det er gruppe 1, der er mest repræsentativ, til dels sammen med gruppe 2 og 3, hvilket bekræftes af sammenligningen med det øvrige materiale.

Halvdelen af salmerne i gruppe 1 (jfr. Bilag 2) er, både hvad angår antal og hyppighed, julesalmer, idet jule- og adventssalmer her ses under ét. Den næststørste gruppe er morgensalmer. De øvrige emner er kun repræsenteret med en enkelt salme hver. Også i gruppe 2 er julesalmerne de fleste, men antallet af begravelsessalmer er her ligeså stort, og der er her flere salmer til de kirkelige højtider ud over julen, end i gruppe 1. I de tre sidste grupper er billedet noget mere flimrende med en vis overvægt af tids- og funktionssalmer, men de absolutte tal er her så små, at et ikke er muligt at bruge dem som udgangspunkt for en egentlig statistik.

Ser man på salmernes forfattere, viser det sig, at halvdelen (50%) af salmerne i gruppe 1 er skrevet af N.F.S. Grundtvig, i alt 13 af 26. 5 af salmerne er af B.S. Ingemann og 2 af H.A. Brorson, de tre salmeforfattere, der også er dominerende i grupperne 2, 3 og 4. I gruppe 1 er 1 salme fra før 19. århundrede, ingen fra 20. århundrede, men 5 fra 19. århundrede. D.v.s. at 23 af 26 salmer i gruppe 1 stammer fra 19. århundrede. I gruppe 2 er det 12 ud af 24, i gruppe 3 6 ud af 10 og i gruppe 4 11 ud af 22. Ser man på de absolutte tal, er salmer fra 19. århundrede langt i overtal.

Sammenligner man med de melodier, som de anførte salmer bliver sunget på¹⁰, er tallene endnu tydeligere i 19. århundredes favør. I gruppe 1 er 20 af melodierne fra 19. århundrede, i gruppe 2 16, i gruppe 3 5 og i gruppe 4 17. De ældre melodier er for gruppe 1's vedkommende (4 i alt) gennemgående viseprægede, hvorimod de ældre melodier i gruppe 2 (i alt 5) repræsenterer de traditionelle lutherske koralmelodier. I gruppe 1 er 20. århundrede repræsenteret med 2 melodier, i gruppe 2 med 3. Ser man hele materialet igennem, er det først i gruppe 5 melodierne fra 19. århundrede er i (klart) min-

¹⁰ Melodierne indgår ikke i "Dejlig er jorden"-undersøgelsen, men der kan for det danske materiales vedkommende henvises til *Salmer i brug ... II. Melodierne*, jfr. note 2, hvoraf det fremgår, hvilke melodier, der bruges i kirkerne til de pågældende salmer.

dretal, og det er karakteristisk for alle 5 grupper, at Thomas Laubs melodier er klart underrepræsenteret i forhold til, hvad man kunne forvente ud fra den melodibrug, der siden 1930'erne har været almindelig både i folkekirken og folkeskolen.

Den danske salmetradition er så præget af tekster og melodier fra 2. tredjedel af 19. århundrede, at det ikke kan være en tilfældighed. Det er i denne periode, den sidste store kirkelige vækkelse, både den borgerlige i København og købstæderne (med Mynster og Martensen som de store navne) og den folkelige, fortrinsvis blandt almuen på landet (med Grundtvig og senere Vilhelm Beck som de store navne), i Danmark blev formet. Denne vækkelse blev, hvad salmerne angår, båret frem af Thomas Kingos og H.A. Brorsons henholdsvis ortodokse og pietistiske salmedigtning, men fra 1840'erne blev det Grundtvigs og Ingemanns salmer, der sammen med en række i dag mindre kendte salmedigtere fra perioden sangligt bar den kirkelige vækkelse. Da vækkelsen slog igennem i 1830'erne og 1840'erne var det endnu ikke tilladt at bruge vækkelsens sange, hverken de gamle eller de nye, i kirken, da de ikke stod i den autoriserede *Evangelisk-kristelige Psalmebog* (1798), hvorfor man i første omgang var henvist til at synge dem i hjemmene eller ved vækkelsens møder. Grundtvigs og Ingemanns, men også i vid udstrækning Kingos og Brorsons salmer blev derfor salmer, man tog med hen i kirken, ikke med hjem fra kirken. Samtidig smeltede salmesangen, først og fremmest Grundtvigs og Ingemanns salmer, i høj grad på grund af deres samtidige, romanceprægede melodier, sammen med dansk borgerlig og folkelig kultur, sådan som den stadig er en levende virkelighed i forbindelse med julen. "Dejlig er jorden"s undersøgelse af salmens rolle i det nutidige danske kultur- og samfundsliv har vist, at salmen og salmesangen stadig er en integreret del af både dansk kulturliv og dansk samfundsliv, og måske har det, fordi den i så høj grad, som tilfældet er, opleves i sammenhæng med den danske biedermeier, "guldalderetiden", der på næste alle områder har haft grundlæggende betydning for dansk kulturel selvforståelse og praksis.

Dejlig er jorden - Vor Gud han er så fast en borg - Ingen er så tryk i fare

Spørgeskemaets spørgsmål 30¹¹ drejer sig om besvarernes opfattelse af tre kendte salmer, B.S. Ingemanns "Dejlig er jorden", Martin Luthers "Vor Gud han er så fast en borg" og Lina Sandell-Bergs "Ingen er så tryk i fare". Besvarerne skulle krydse 16 delspørgsmål med 5 afkrydsningsmuligheder af for hver salme. Spørgsmålet er formuleret sådan, at besvareren kan svare, hvadenten salmen er kendt i

¹¹ Anf. skr. s. 86-89

forvejen eller ej: "Hvordan bedømmer du salmeversene på de følgende sider? Giv din bedømmelse uanset om du allerede kender dem eller ej."

Udtrykt på en skala fra 1 - 6 med 6 som den mest positive bedømmelse, ligger de danske besvareres bedømmelse af "Dejlig er jorden" mellem 3,3 og 4,4, en middelbedømmelse, der betyder, at de danske besvarere hverken mener, at "Dejlig er jorden" er rigtig god eller rigtig dårlig. "Vor Gud han er så fast en borg" ligger noget lavere på skalaen, fra 2,4 til 3,8 og "Ingen er så tryk i fare" indtager en mellemposition med en bedømmelse fra 2,8 til 4,1 ¹². Som det senere vil fremgå af en vurdering af hele det danske svarmateriale svarer denne konkrete bedømmelse af en salme af Ingemann, en klassisk reformatisk salme og en vækkelsessalme fra 19. århundrede godt til bedømmelsen af samtidige og tilsvarende salmer.

Det er sandsynligt, at den førsteplads, "Dejlig er jorden" har blandt de salmer, der er nævnt i de danske besvarelser af spørgsmål 31 er påvirket af, at hele undersøgelsen har fået navn efter denne salme. En sammenligning med tallene fra salmevalgsundersøgelsen, ikke mindst tallene fra salmevalget til vielser og - især - begravelser, hvor det ikke er præsten, men typisk henholdsvis brudeparret og de pårørende, der vælger salmerne, tyder dog på, at det ikke alene er undersøgelsens navn, der har sikret "Dejlig er jorden" dens førsteplads ¹³. Den kendsgerning, at "Vor Gud han er så fast en borg" og "Ingen er så tryk i fare", der begge hører til de virkelig kendte salmer i Danmark, ikke har fået en højere placering, end tilfældet er, tyder i samme retning.

Indlæringen

En undersøgelse af, hvor danskerne har lært salmerne at kende, d.v.s. hvor de har lært at synge dem, vil i første omgang inddrage besvarelsen af spørgsmål 12 på spørgeskemaet: "Hvor har du lært de salmer, du kender?" ¹⁴ Det fremgår af svarene på dette spørgsmål, at langt de fleste (89 %) har lært salmerne at kende i folkeskolen, hvortil kommer 19 % af svarene, der har mødt salmerne på høj- og efterskoler. 62 % har lært salmerne at kende i forbindelse med konfirmandundervisningen. Heroverfor står, at 41 % har lært salmerne at kende i deres hjem og 25 % i en søndagsskole. 17 % har lært salmerne at kende i kirken. D.v.s. at de fleste har deres kendskab til salmerne fra en undervisningsmæssig

¹² Absolutte tal og gennemsnitstal se anf. skr. s. 125-130, grafiske tabeller s. 155-156, for Danmarks vedkommende s. 170-173 med en yderligere sortering af materialet s. 174-175.

¹³ Jfr. Bilag 1

¹⁴ Anf. skr. s. 106

sammenhæng. I forhold til de øvrige nordiske lande færre i en søndagsskole og flere på en høj- eller efterskole. I forhold til Finland og Sverige, men ikke i forhold til Island og Norge, har forholdsvis mange mødt salmerne i hjemmet, men stadigvæk langt færre end i folkeskolen og ved konfirmandforberedelsen. Det er påfaldende, hvor få der ikke alene i Danmark men også i de øvrige nordiske lande har lært salmerne at kende ved gudstjenesterne i kirken. Det må omvendt betyde, at de fleste har været vant til at synge salmer, før de kom i kirke.

En uddybning af spørgsmålet om, hvor man har lært salmerne at kende, findes i spørgsmålene om, hvorvidt der er blevet sunget i hjemmet og i skolen og de adspurgtes forhold hertil.

På spørgsmål 22 ("Findes der en salmebog eller en lignende sangbog i dit hjem?")¹⁵ svarede 81 % af danskerne bekræftende, 15 % benægtende. Sammenlignet med de øvrige nordiske lande er det færre end i Finland (88 %), men flere end i Sverige og væsentligt flere end i Norge, hvor kun 67 % svarede ja og hele 25 % nej på spørgsmålet. Går man til spørgsmål 17 A¹⁶, får man derefter oplyst, om der bliver sunget i hjemmene, og i givet fald hvornår. Det viser sig, at 90 % af de danske besvarelser oplyser, at der bliver sunget salmer i hjemmet til jul, hvilket er 3 gange så hyppigt som i Finland (30 %) og mere end 4 gange så hyppigt som i Sverige. I Norge bliver der sunget salmer i godt halvdelen af hjemmene (51 %) til jul. Ved de andre højtider bliver der sunget salmer i 16 % af de danske hjem, hvilket er mindre end i Finland (19 %) og Norge (27 %), men dobbelt så meget som i Sverige (8 %). Sammenligner man disse svar om den aktuelle salmebrug i hjemmet med svarene på spørgsmålet om salmebrugen i barndomshjemmet (Spørgsmål 17 B: "Blev der sunget salmer eller lignende i dit barndomshjem?")¹⁷, er det tilsvarende, dog lidt højere tal, der findes her: 'Når det var jul' 96 %, 'Ved andre højtider' 21 %, og 'Af og til på en almindelig dag' 17 %, i alt 97 % mod i alt 65 % i Finland og 38 % i Sverige. Disse svar om salmernes brugssituation svarer godt til de salmer, der er hyppigst nævnt i de danske besvarelser, nemlig julesalmerne. En af begrundelserne på den overvældende brug af salmer til jul i Danmark kan dels være oplevelsen af, at Grundtvigs og Ingemanns julesalmer er smeltet sammen med dansk jul og dansk folkekarakter, dels at man i Danmark synger julesalmer, mens man går omkring juletræet. Denne skik har yderligere den praktiske betydning, at det er nødvendigt, at man mere eller mindre kan salmerne udenad, sådan at kun en enkelt i familien behøver at se i sang- eller salmebogen, mens man går omkring juletræet.

¹⁵ Anf. skr. s. 117

¹⁶ Anf. skr. s. 111

¹⁷ Anf. skr. s. 112

Da folkeskolen har været langt det vigtigste indlæringssted for salmer og salmesang i alle de nordiske lande, drejer to af spørgsmålene på spørgeskemaet, spørgsmålene nr. 28 og 29 sig om besvarernes forhold til sangen i folkeskolen ¹⁸. På spørgsmålet "Synes du, at børnene bør lære salmer i folkeskolen?" ¹⁹ svarer 55 % 'Ja, helt bestemt', 33 % 'Ja, men kun få' og 6 % svarer 'Nej'. Alt i alt den mest positive besvarelse i nordisk sammenhæng. Nogenlunde på samme måde fordeler svarene sig på spørgsmålet "Synes du, at børnene bør synge salmer i folkeskolen, f.eks. i forbindelse med fælles samlinger?" ²⁰ Også her er de danske svar ('Ja, helt bestemt' 47 %, 'Ja, ved visse lejligheder' 43 % og 'Nej' 6 %) de alt i alt mest positive.

Sammenligner man imidlertid holdningerne til sangen i folkeskolen med besvarernes alder ²¹, viser det sig, at de ældre aldersgrupper er langt mere positive i deres svar, end de yngre. På spørgsmålet "Synes du, at børnene bør lære salmer i folkeskolen" svarer 74 % af de 50-årige og ældre 'Ja, helt bestemt', 20 % 'Ja, kun få' og 11 % 'Nej'. Hos de 30 - 50-årige er svarprocenten på de samme spørgsmål henholdsvis 54, 41 og 5. De besvarere, der tilhører aldersgruppen under 30 år, svarer med procenttallene 42, 51 og 7. På spørgsmålet "Synes du, at børnene bør synge salmer i folkeskolen" er svarprocenterne tilsvarende i forhold til det samlede procenttal. Den ældre aldersgruppe har procenttallene 65 på muligheden 'Ja, helt bestemt', 31 på 'Ja visse lejligheder' og 4 på 'Nej'. For mellemgruppen er procenttallene henholdsvis 42, 52 og 6, og for den yngste gruppe 36, 53 og 11. Sammenlignet med de svenske svar er de danske dobbelt så positive, men alligevel med en tydelig udvikling fra den ældste til den yngste gruppe i negativ retning. De besvarere, der kom i skole efter 'ungdomsoprøret' i slutningen af 1960'erne er nogenlunde halvt så positive til salmer og salmesang i folkeskolen som de besvarere, der begyndte deres skolegang senest 1951.

Ser man på de spørgsmål, der afdækker den mere personlige holdning til salmerne, er det den samme tendens, der afspejles i besvarelsene ²². På spørgsmålet "Hvor enig er du i påstanden: Det er vigtigt for mig at synge salmer" ²³ er 64 % af aldersgruppen over 50 år helt eller delvis enig, 15 % er

¹⁸ Om salmesangen i folkeskolen, se bl.a. Henning Bro Rasmussen *Kirkesanger og landsbyorganist* (1998), især s. 321 - 362, og Peter Balslev-Clausen *Salmerne i skolens sangbøger*, Hymnologiske Meddelelser 1982, s. 193 - 292. Jfr. Ingrid Emanuelson *Livstolkning i den obligatoriska skolans urval av psalmer och religiösa sånger 1889 - 1980* Uppsala 1990.

¹⁹ Anf. skr. s. 123

²⁰ Anf. skr. s. 124

²¹ Anf. skr. s. 143

²² Anf. skr. s. 133

²³ Spørgsmål 19, anf. skr. s. 114

helt eller delvis uenig, og 14 procent er hverken enig eller uenig. I aldersgruppen 30 - 50 år er procentfordelingen 39, 36 og 18, og i aldersgruppen indtil 30 år 15, 53 og 26. Størst forskel findes i besvarelserne 'Helt enig', hvor den ældre gruppe har 44 % ja, mellemgruppen 39 % og den yngste gruppe 5 %. Den samme forskel, blot med modsat fortegn, findes i svarene 'Helt uenig', hvor den ældre gruppe har 12 % 'ja' overfor mellemgruppens 25 % og den yngste gruppes 34 %. Det ses her, at salmerne og salmesangen, hvor det drejer sig om den helt personlige holdning til den, er blevet tydeligt marginaliseret. Næsten helt den samme procentfordeling findes i besvarelserne på spørgsmålet "Hvor enig er du i påstanden: Det er vigtigt for mig at høre andre synge salmer" ²⁴.

Salmesangens egentlige sted er gudstjenesten i kirken, selvom den, sådan som besvarelsen af spørgsmålene i "Dejlig er jorden" viser i praksis også hører hjemme mange andre steder, ikke mindst i skolen og i hjemmet. Besvarelserne af spørgsmål 13 ²⁵ viser, at den helt regelmæssige, ugentlige kirkegang ikke er ret stor, nemlig 4 % . Til gengæld er der 9 %, der opgiver, at de går i kirke en gang om måneden, 37 % opgiver, at de går i kirke ved højtiderne og 20 % en gang om året. 30 % går aldrig i kirke, heraf 4 % af principielle grunde. Dette betyder, at 70 % af befolkningen skulle gå i kirke mindst en gang om året med den oplevelse af den gudstjenstlige salmesang, der følger deraf. Disse besvarelser kan sammenholdes med besvarelserne på spørgsmål 11: "Hvor ofte sker det, at du er med til fælles salmesang" ²⁶. Der er her ikke alene tale om gudstjenester, men også om møder og lignende. Her opgiver 4 % af danskerne, at de deltager i fælles salmesang hver uge, 12 % at de gør det hver måned og 55 %, at de gør det 1 - 2 gange om året. 28 % af de danskere, der har besvaret spørgsmålet, opgiver, at de aldrig er med til fælles salmesang. Det er tal, der med ret små forskydninger svarer til tallene for gudstjenestedeltagelse, hvoraf det må kunne sluttес, at det trods alt er i kirken, de fleste danskere normalt synger salmer. 78 % af dem, der deltager i gudstjenester eller lignende møder synger efter besvarelserne af spørgsmål 14 ²⁷ , 17 % gør det af og til, og kun 5 % synger aldrig med, procenttal, der ligger noget højere end tallene fra de øvrige nordiske lande.

Besvarelserne på spørgsmålet "Hvor enig er du i påstanden: Det er vigtigt for mig at læse salmer" ²⁸, viser, at interessen for at læse salmer ikke er særlig stor og nok ikke har været det længe. De danske besvarelser viser, at 17 % er helt eller delvis enig i 'påstanden', hvorimod 49 % er helt eller

²⁴ Spørgsmål 20, anf. skr. s. 115, jfr. spørgsmålet sammenholdt med besvarernes alder, anf. skr. s. 134.

²⁵ Anf. skr. s. 107

²⁶ Anf. skr. s. 105

²⁷ Anf. skr. s. 108

delvis uenig i den. 21 % er hverken enig eller uenig, og 13 % 'ved ikke'. Krydser man disse svar med besvarenes alder ²⁹, viser det sig, at den ældste gruppe har procenttallene 16 og 24 henholdsvis på spørgsmålene 'Helt enig' og 'Helt uenig', hvorimod de to yngre grupper har procenttallene henholdsvis 3 og 50 for mellemgruppens vedkommende og 4 og 49 for den yngste gruppes vedkommende. Det vil sige, at salmebogen praktisk talt ingen betydning har som personlig andagtsbog for danskere født efter 1945, hvorimod den stadig har en vis betydning som udtryk for et menneskeligt og kirkeligt fællesskab.

“Dejlig er jorden” sammenholdt med Salmevalgsundersøgelsen 1988 - 1991

Sammenligner man besvarelsene fra projektet “Dejlig er jorden” med det salmevalg ved gudstjenesterne, der er registreret i “Salmer i brug”, viser det sig, at der er tale om parallelle tendenser. De 50 mest valgte salmer i salmevalgsundersøgelsen ³⁰ svarer forholdsvis til de 25 hyppigst nævnte salmer i besvarelsene i “Dejlig er jorden”- undersøgelsen, jfr. Bilag 4, hvoraf det også ses, at de salmer, der kun er nævnt en enkelt gang i “Dejlig er jorden”, for halvdelens vedkommende ikke hører til blandt de 200 hyppigst valgte salmer i salmevalgsundersøgelsen.

Ikke alene med hensyn til de salmer, der er valgt til søndagsgudstjenesterne er der tale om et tydeligt sammenfald med besvarelsene i “Dejlig er jorden”. Det gælder også de salmer, der ifølge salmevalgsundersøgelsen er valgt til vielser og begravelser. Også her er der sammenfald mellem de mest valgte salmer i salmevalgsundersøgelsen, i oversigten angivet med 1 - 20 for de mest valgte, og besvarelsene i “Dejlig er jorden”.

“Dejlig er jorden” sammenholdt med de danske salmebøger.

Hovedkilden til danskernes salmekendskab er de autoriserede salmebøger. Det var disse salmebøger, Folkeskolen indtil folkeskoleloven af 1975 var *forpligtet* på, og det er disse salmebøger, der har været brugt ved Folkekirkens gudstjenester og ved de kirkelige handlinger. I forhold til salmebøgerne deler besvarerne sig i to grupper, den første, der udgør 25 %, har gået i skole indtil 7. skoleår og er blevet

²⁸ Anf. skr. s. 116, spørgsmål 21

²⁹ Anf. skr. s. 135

³⁰ Se anf. skr. s. 278 f, oversigten over det samlede salmevalg anført dalende.

konfirmeret før indførelsen af *Den danske Salmebog*³¹, d.v.s mens *Salmebog for Kirke og Hjem*³² var i brug³³. Som det ses af forekomstkemaets yderste kolonne til højre, hvor salmernes nummer i *Den danske Salmebog* er angivet, og hvor det også med et kryds er markeret, om salmen findes i *Salmebog for Kirke og Hjem*, findes næsten alle salmerne i de to første grupper i begge de to salmebøger. I de følgende grupper findes der mange salmer, der først er kommet til i *Den danske Salmebog*, et indicium på, at det ikke alene tager tid at indsyngne et større salmerepertoire, men at indsyngningen også har været mindre effektiv i tiden efter 1950'erne, end den var tidligere.

Det er i denne forbindelse interessant at se, hvilke nye salmer i forhold til *Salmebog for Kirke og Hjem*, der findes i de to første besvarelsesgrupper, og at overveje, hvorfra de er kommet ind i den folkelige kirkelige tradition. Det drejer sig om "En rose så jeg skyde". "Se, nu stiger solen af havets skød", "Vær velkommen, Herrens år" (nytår), "Ingen er så tryk i fare", "Jeg så ham som barn", "Du gav mig, o Herre, en lod af din jord", "Lysets engel går med glans", "Fred hviler over land og by", "Påskeblomst, hvad vil du her", "Der står et slot i vesterled" (der heller ikke står i *Den danske Salmebog*), "Nærmere, Gud, til dig", "Tak og ære være Gud", "Vær du mig nær" og "Du ved det nok, mit hjerte". Bortset fra de tre Ingemann-salmer, der 1953 havde været kendt og sunget af alle i over hundrede år, drejer det sig om to hovedgrupper, dels de salmer, der er blevet indsunget gennem Folkeskolen og højskolerne³⁴, dels salmer, der er indsunget gennem søndagsskolerne og den borgerlige vækkelse³⁵. Dette tyder på, at effektiv indsyngning af salmer forudsætter stærke sangmiljøer.

"Dejlig er jorden" og skolens sangbøger.

Sammenholder man resultaterne fra "Dejlig er jorden" med de sangbøger, der har været brugt i skolerne siden 1920'erne³⁶, er det det samme billede, der aftegner sig. Opdeler man de salmer, der findes i skolesangbøgerne i fire grupper, der indholder salmer der, tilhører den faste tradition (A), hvis forbliven i den faste tradition er usikker (B), som er udgået af traditionen (C) eller som er på vej ind i tradi-

³¹ *Den danske Salmebog*. 25. Februar 1953 autoriseret af Hans Majestæt Kong Frederik IX til brug ved gudstjenesterne i landets kirker.

³² *Psalmebog for Kirke og Hjem*. Udarbejdet af det kirkelige Raad 1897 (Autoriseret 1899).

³³ Se spørgsmål 1, anf. skr. s. 95.

³⁴ En rose så jeg skyde; Se, nu stiger solen af havets skød; Jeg så ham som barn; Du gav mig, o Herre, en lod af din jord; Påskeblomst, hvad vil du her.

³⁵ Ingen er så tryk i fare; Nærmere, Gud, til dig; Vær du mig nær

³⁶ Jfr. Peter Balslev-Clausen *Salmerne i skolens sangbøger*, se. note 17.

tionen (D)³⁷, viser det sig, sådan som det fremgår af bogstavangivelserne til højre i kolonnen med skoleårsplaceringen af salmerne i Den blå Betænkning, at den første gruppe af besvarelserne næsten alle tilhører den faste tradition, hvorimod allerede anden gruppe udviser en vis usikkerhed, der bliver stadig større i de følgende grupper. Sammenligner man salmerne i skolesangbøgerne med de salmer, der er nytilkomne i *Den danske Salmebog* i forhold til *Salmebog for Kirke og Hjem*, er det tydeligt, sådan som det allerede er nævnt, at en del af de nye salmer er kommet til salmebogen fra skolesangbøgerne.

“Dejlig er jorden” sammenholdt med “Den blå betænkning” (1960)

På baggrund af den positive holdning til salmesang i folkeskolen, som “Dejlig er jorden”-besvarelserne giver udtryk for, er det naturligt at sammenholde besvarelserne ikke alene med salmebestanden i de sangbøger, der blev brugt i folkeskolen, men også med den normative liste over sange og salmer, der findes i *Undervisningsvejledning for Folkeskolen* (1960), i daglig omtale kaldt ‘Den blå Betænkning’. Der findes i betænkningens kapitel 12 om “Sang (musik)” en liste over de sange og salmer, eleverne skal lære på de forskellige klassetrin.

Som det fremgår af oversigten på Bilag 1 er der tendens til, at de hyppigst nævnte salmer i besvarelsen i “Dejlig er jorden” er de salmer, der er lært tidligst i skoleforløbet. Fordelt på de 5 grupper i besvarelsen er salmerne i gruppe 1 (nr. 1 - 26) lært i 3. Skoleår (udtrykt med decimal: skoleår 3,1), salmerne i gruppe 2 (nr. 27 - 50) i skoleår 4,9, gruppe 3 (nr. 51 - 60) skoleår 5,4, gruppe 4 (nr. 61 - 82) i skoleår 4,9 og gruppe 5 (nr. 83 - 125) i skoleår 4,3. Sammenholdt med salmevalgsundersøgelsen er det tydeligt, at jo tidligere en salme bliver lært, jo stærkere står den i bevidstheden både hos læg og lærer.

Den blå Betænkning blev til på baggrund af Folkeskoleloven af 1958. Denne lov blev 1975 afløst af en ny lov for folkeskolen. 1975-loven var på mange måder et udtryk for det opgør med den kulturelle tradition, der i kølvandet på ‘ungdomsoprøret’ fandt sted i slutningen af 1960’erne og begyndelsen af 70’erne. Loven afskaffede således på det nærmeste fællessangen i folkeskolen. Faget ‘sang’ blev omdøbt til ‘musik’ og afskaffet i de øverste klasser. Samtidig afskaffede de fleste skoler den traditionelle morgensang, der sammen med sangen i klasserne havde været det sted, hvor fællessangen blev indøvet og praktiseret. Virkningen udeblev da heller ikke. Allerede få år efter indførelsen

³⁷ Jfr. anf. skr. s. 230 - 235.

af 1975-loven kunne landets præster konstatere, at deres konfirmander ikke længere kendte mere end et par jule- og morgensalmer, ligesom de heller ikke længere kunne synge traditionel fællessang.

Konklusion

Analysen af svarene på spørgsmål 31 i "Dejlig er jorden"s spørgeskema "Er der nogle salmer, som du holder specielt af" viser sammenholdt med det øvrige materiale, der står til rådighed, flere tydelige tendenser.

Først og fremmest viser analysen af besvarelsesmateriale, at den almindelige sekularisering siden ca. 1950 af befolkningerne i de nordiske lande er slået igennem, også hvad angår holdningen til salmer og salmesang; dog er det sket med forskellig styrke. Stærkest er tendensen i den enkeltes brug af salmerne og salmebogen i forbindelse med den personlige andagt. Det kan ud fra besvarelserne fastslås, at salmerne i praksis er gledet ud af det personlige andagtsliv.

Til gengæld har salmesangen og dermed salmebogen til en vis grad holdt sig som kollektivt udtryk, og der er stadig en udbredt forventning til, at skolen lærer sine elever at synge salmer, ligesom det den almindelige holdning, at man selv bør synge med, når der bliver sunget salmer, både i skolen, i almindelige forsamlings og i kirken.

De fleste danskere har lært de salmer, de kender, i skolen, i folkeskolen, i efterskoler og på højskoler. Indlæringen i forbindelse med konfirmandforberedelsen står også stærkt, i modsætning til indlæringen i søndagsskoler, der må formodes at være nærmest ikke eksisterende for de yngre aldersgrupper vedkommende. Også indlæringen i forbindelse med deltagelse i gudstjenester har forholdsvis lille betydning.

Stærkest står salmesangen i Danmark i forbindelse med julen, og der bliver i praksis ikke holdt jul i danske hjem, uden at der bliver sunget salmer.

Julesalmerne er de mest sungne salmer i Danmark. Samtidig fremgår det af undersøgelsen, at danskerne foretrækker salmer, der er skrevet af Grundtvig, Ingemann eller Brorson, og at de samtidig skal synges på melodier fra 19. århundrede.

En videreførelse og fornyelse af salmesangen i Danmark må tage hensyn til de forhold, der er påvist i denne analyse af besvarelserne på de spørgsmål, der indgår i projektet "Dejlig er jorden". Salmesangen lever stadig i gudstjenesten, men kun i juletiden er salmesangen stadig et eksistentielt udtryk. Salmesangen er først og fremmest blevet indlært i skolen og i andre pædagogiske sammenhænge,

kun i mindre grad i hjemmet, og i endnu mindre grad ved gudstjenesten. Både en videreførelse og en fornyelse af salmesangen vil derfor kræve en stadig indsats i pædagogisk meningsgivende sammenhænge, ligesom den efterfølgende brug af det indlærte også skal ske i en meningsgivende sammenhæng under iagttagelse af de lovmæssigheder, der gælder for kollektiv sang. Skal salmebogen igen kunne bruges som personlig andagtsbog, vil det kræve nye salmer med eksistentielt vedkommende indhold for mennesker af i dag. Indtil en sådan fornyelse er sket, vil det være nødvendigt at lægge hovedvægten både med hensyn til indlæring og praksis på Grundtvigs og Ingemanns salmer sunget på melodier fra 19. århundrede foruden et udvalg af Brorsons og andre ældre salmedigteres salmer fortrinsvis på viseprægede melodier.

Det kræver en stor og stadig indsats at vedligeholde og forny en levende salmesang. Projektet "Dejlig er jorden" viser, at det kan lade sig gøre, men at tiden er kommet til en massiv pædagogisk, kirkelig og politisk indsats, hvis salmesangen fortsat skal være et centralt både kollektivt og individuelt livsudtryk.

Bilag 1 - 4

Bilag 1 giver en samlet oversigt over de salmer, der er nævnt i besvarelserne af spørgeskemaets spørgsmål 31. Efter et løbenummer og salmens titel anføres det antal gange, hver enkelt salme er nævnt i det samlede antal danske besvarelser. Salmens frekvenstal (antallet af gange den er nævnt i besvarelserne) er anført efter salmens indhold i en af ti kolonner. Derefter følger 3 kolonner med salmenes frekvenstal i salmevalgsundersøgelsen 1988 - 91. Tallene i parentes er salmens placering i salmevalgsundersøgelsen anført dalende fra 1 - 200, hvor 1 er den mest valgte salme. Hvor der er ikke anført et tal, hører salmen ikke til de 200 mest valgte. Hvad angår vielses- og begravelsessalmerne angiver tallene i parentes, om salmen hører til de 20 mest valgte henholdsvis vielses- og begravelsessalmer. Tallene i kolonnen "Blå betænkning 1960) viser, hvilket skoleår eleverne skulle ære den pågældende salme. I sidste kolonne er salmens nummer i Den danske Salmebog (1953) anført.

Bilag 2 krydser salmenes emner med deres hyppighed i de 5 grupper, materialet er inddelt i, med angivelse af det antal af salmer med det pågældende emne, der findes i gruppen. Tallet i parentes er det samlede antal gange, salmerne er nævnt i undersøgelsen, d.v.s. af det f.eks. er 13 julesalmer i gruppe 1

Bilag 1. Dejlig er jorden

Salmer nævnt i danske besvarelser

Løbe nr.	Salmens førstelinie	Jul	Påske	Pinse	Morgen	Aften	Årstider	Vielse	Be-gravelse	Dåb - kon-firm.	Øv-rige sal-mer	Salme-valg 1988-91 gudstjeneste	Salme-valg 1988-91 vielse	Salme-valg 1988-91 begravelse	Blå be-tænk. 1960 skoleår	Den danske Salme-bog 1953
	Projekt <i>Dejlig er jorden</i> 1994															
1	Dejlig er jorden	111										336 (91)	39 (15)	802 (3)	5 A	111
2	Altid frejdig, når du går								75			97 (-)	11 (-)	2201 (1)	3 A	727 X
3	Nu falmer skoven trindt om land						73					543 (29)	75 (13)	579 (6)	3 A	677 X
4	I østen stiger solen op				57							442 (54)	76 (11)	279 (14)	1-2 A	696 X
5	En rose så jeg skyde	55										287 (107)	15 (-)	130 (-)	A	106
6	Julen har bragt velsignet bud	54										498 (37)	3 (-)	6 (-)	1-2 A	109 X
7	Den signede dag med fryd vi ser				37							637 (23)	402 (2)	983 (5)	5 A	367 X
8	Op, al den ting, som Gud har gjort										37	640 (21)	322 (4)	157 (20)	3 A	12 X
9	Blomstre som en rosengård	30										515 (32)	20 (-)	127 (-)	5 A	60 X
10	Den yndigste rose er fundet	30										384 (73)	11 (-)	222 (16)	4 A	98 X
11	Det er så yndigt at følges ad							28				2 (-)	1303 (1)	5 (-)	7-9 C	738 X
12	"Julesalmerne"	23														
13	Dejlig er den himmel blå	21										279 (119)	4 (-)	13 (-)	1-2 A	113 X
14	Se, nu stiger solen af havets skød				21							630 (22)	75 (14)	523 (8)	5 A	700
15	Vær velkommen, Herrens år	20										556 (28) 342 (187)	6 (-) 2 (-)	6 (-) 6 (-)	4 A A	66 X 664
16	O kristelighed										18	1103 (17, 143, 171)	22 (-)	91 (-)	6 A	279 X
17	Det kimer nu til julefest	17										568 (27)	1 (-)	1 (-)	1-2 A	76 X
18	I al sin glans nu stråler solen			17								492 (39)	83 (10)	39 (-)	5 A	247 X
19	Glade jul, dejlige jul	15										396 (68)	1 (-)	4 (-)	1-2 A	110 X
20	Et barn er født i Betlehem	13										577 (25)	1 (-)	0 (-)	1-2 A	85 X
21	Ingen er så tryk i fare										12	282 (111)	6 (-)	149 (-)	C	44

Løbe nr.	Salmens førstelinie Projekt <i>Dejlig er jorden</i> 1994	Jul	Påske	Pinse	Morgen	Aften	Årstider	Vielse	Be-gravelse	Dåb - kon-firm.	Øv-rige salmer	Salme-valg 1988-91 <i>gudstjeneste</i>	Salme-valg 1988-91 <i>vielse</i>	Salme-valg 1988-91 <i>begravelse</i>	Blå be-tænk. 1960 <i>skoleår</i>	Den danske Salme-bog 1953
22	Kimer, I klokker	12										243 (131)	1 (-)	3 (-)	5 A	82 X
23	Jeg er træt og går til ro					11						9 (-)	0 (-)	1000 (2)	1-2 B	717 X
24	Nu titte til hinanden				11							1272 (11, 187)	205 (6)	168 (19)	1-2 A	697 X
25	Morgenstund har guld i mund				10							527 (74)	16 (-)	31 (-)	1-2 A	698 X
26	Velkommen igen, Guds engle små	10										329 (94)	2 (-)	5 (-)	3 A	81 X
27	Hil dig, Frelser og forsoner		9									1597 (18)	6 (-)	136 (-)	6 A	167 X
28	Jeg så ham som barn										9	31 (-)	1 (-)	38 (-)	B	58
29	Lille Guds barn, hvad skader dig										9	750 (16)	32 (-)	103 (-)	3 A	35 X
30	Under dine vingers skygge								9			46 (-)	0 (-)	797 (4)	C	45 X
31	Den store mester kommer								8			257 (128)	0 (-)	132 (-)	A	544 X
32	Du gav mig, o Herre, en lod						8					651 (19)	20 (18)	107 (-)	7-9 A	675
33	Lysets engel går med glans				8							337 (90)	9 (-)	77 (-)	4 A	694
34	Vor Gud han er så fast en borg										8	445 (51)	4 (-)	128 (-)	5 A	295 X
35	Fred hviler over land og by					7						39 (-)	1 (-)	126 (-)	3 B	722
36	Julen har englelyd	7										262 (125)	1 (-)	2 (-)	7-9 A	96 X
37	Påskeblomst, hvad vil du her		7									344 (88)	10 (-)	22 (-)	A	206
38	Befal du dine veje										6	266 (124)	5 (-)	560 (7)	6 B	31 X
39	Giv mig Gud, en salmetunge										6	482 (46)	23 (-)	11 (-)	3 A	4 X
40	Kirkeklokke, mellem ædle malme								7			6 (-)	0 (-)	339 (13)	6 A	726 X
41	Der står et slot i vesterled					5						3 (-)	0 (-)	9 (-)	6 A	
42	Du Herre Krist										5	767 (12)	18 (-)	384 (11)	4 A	46 X
43	Her kommer, Jesus, dine små	5										313 (126)	2 (-)	3 (-)	1-2 B	99 X
44	Hjerte, løft din glædes vinger	5										357 (93)	1 (-)	12 (-)	7-9 A	93 X
45	Nærmere, Gud, til dig								5			34 (-)	1 (-)	224 (17)		21
46	Sig månen langsomt hæver					5						41 (-)	0 (-)	17 (-)	5 A	716 X
47	Gør døren høj, gør porten vid	4										469 (49)	3 (-)	38 (-)	4 C	71 X

Løbe nr.	Salmens førstelinie Projekt <i>Dejlig er jorden</i> 1994	Jul	På-ske	Pin-se	Mor-gen	Af-ten	Års-tider	Vi-else	Be-gra-velse	Dåb - kon-firm.	Øv-rige sal-mer	Salme-valg 1988-91 <i>gudstjeneste</i>	Salme-valg 1988-91 <i>vielse</i>	Salme-valg 1988-91 <i>begravelse</i>	Blå be-tænk. 1960 <i>skoleår</i>	Den danske Salme-bog 1953
48	Her vil ties, her vil bies						4					180 (186)	0 (-)	61 (-)	6 A	642 X
49	Tak og ære være Gud	4										471 (47)	0 (-)	6 (-)		62
50	Vær du mig nær								4			41 (-)	0 (-)	235 (15)		520
51	Den mørke nat forgangen er				3							513 (36)	5 (-)	4 (-)	5 A	682 X
52	Du ved det nok, mlt hjerte										3	233 (137)	0 (-)	1 (-)		574
53	Kirken den er et gammelt hus										3	199 (181)	2 (-)	4 (-)	6 A	280 X
54	Lovsynger Herren, min mund ..										3	494 (40)	8 (-)	14 (-)	4 A	3
55	Lyksalig, lyksalig hver sjæl ...					3						6 (-)	0 (-)	402 (10)	C	723 X
56	Mit hjerte altid vanker	3										216 (154)	1 (-)	2 (-)	7-9 B	100 X
57	Nu rinder solen op				3							416 (66)	1 (-)	3 (-)	5 A	690 X
58	Nu ringer alle klokker mod sky				3							439 (58)	0 (-)	8 (-)	6 A	374 X
59	Nu takker alle Gud										3	918 (8)	87 (9)	45 (-)	5 A	11 X
60	Sov sødt, barnlille									3		1656 (35, 77, 82)	67 (-)	31 (-)	5 A	488 X
61	Alle mine kilder skal være hos ..									2		568 (26)	7 (-)	4 (-)	D	396
62	At sige verden ret farvel								2			49 (-)	0 (-)	65 (-)	B	609 X
63	Bliv hos os, når dagen hælder					2						33 (-)	0 (-)	27 (-)	B	720
64	Dagen går med raske fjed					2						23 (-)	5 (-)	64 (-)	3 A	718 X
65	Den store hvide flok vi se										2	277 (115)	0 (-)	19 (-)	7-9 B	661 X
66	Der er noget i luften	2										6 (-)	1 (-)	0 (-)	C	
67	Du, som vejen er og livet									2		374 (76)	8 (-)	14 (-)	C	414 X
68	Dybt hælder året i sin gang						2					442 (60)	3 (-)	56 (-)	3 A	679 X
69	En sædemand gik ud at så										2	73 (-)	0 (-)	0 (-)	B	134 X
70	Forunderligt at sige	2										0 (-)	0 (-)	0 (-)	B	
71	Jert hus skal I bygge							2				11 (-)	165 (8)	1 (-)		739 X
72	Jesus os til trøst og gavn										2	310 (173)	0 (-)	11 (-)		49 X
73	Julebudet til dem, der bygge	2										286 (108)	0 (-)	6 (-)	7-9 A	107

Løbe nr.	Salmens førstelinie Projekt <i>Dejlig er jorden</i> 1994	Jul	Påske	Pinse	Morgen	Aften	Årstider	Vielse	Begravelse	Dåb - konfirm.	Øvrige salmer	Salme-valg 1988-91 <i>gudstjeneste</i>	Salme-valg 1988-91 <i>vielse</i>	Salme-valg 1988-91 <i>begravelse</i>	Blå betenk. 1960 <i>skoleår</i>	Den danske Salmebog 1953
74	Krist stod op af døde		2									750 (13)	1 (-)	325 (12)	4 A	190 X
75	Kun en dag, et øjeblik ad gangen								2			1 (-)	0 (-)	32 (-)		
76	Kærlighed fra Gud							2				72 (-)	239 (5)	16 (-)	C	740 X
77	Mægtigeste Kriste										2	358 (79)	1 (-)	5 (-)	C	226 X
78	Nu går solen sin vej					2						18 (-)	0 (-)	0 (-)		
79	Til himlene rækker										2	480 (43)	37 (16)	486 (9)	5 A	26 X
80	Til vor lille gerning ud					2						25 (-)	1 (-)	23 (-)	6 B	719
81	Vi pløjede og vi så'de						2					477 (45)	16 (-)	22 (-)	4 A	678
82	Søde Jesus, Davids rod	2										32 (-)	0 (-)	0 (-)		75 X
83	Abraham sad i Mamrelund										1	0 (-)	0 (-)	0 (-)	1-2 A	
84	"Begravelsessalmer"								1							
85	"Bryllupssalmer"							1								
86	De hellige tre konger så ...	1										30 (-)	0 (-)	1 (-)		115 X
87	"Dåbssalmer"									1						
88	Far, verden, farvel										1	72 (-)	0 (-)	2 (-)		525 X
89	"Forårssalmer"						1									
90	Frelseren er mig en hyrde god								1			67 (-)	0 (-)	16 (-)	C	498 X
91	Gak under Jesu kors at stå		1									177 (-)	0 (-)	0 (-)	6 B	166 X
92	"Gospel"										1					
93	Guds ord det er vort arvegods										1	451 (50)	4 (-)	51 (-)	A	359 X
94	"B.S. Ingemanns salmer"										1					
95	Han har den hele vide verden ..										1	19 (-)	0 (-)	0 (-)		
96	Han, som har hjulpet hidindtil										1	127 (-)	0 (-)	63 (-)	C	28 X
97	Han, som på jorden bejler									1		366 (80)	1 (-)	5 (-)	7-9 C	407 X
98	Herre Gud, dit dyre navn ...										1	524 (30)	2 (-)	4 (-)	D	7
99	Himlene, Herre, fortælle din ære										1	475 (44)	2 (-)	7 (-)		350 X
100	"Højtidssalmer"										1					

Løbe nr.	Salmens førstelinie	Jul	På-ske	Pin-se	Mor-gen	Af-ten	Års-tider	Vi-else	Be-gra-velse	Dåb - kon-firm.	Øv-rige sal-mer	Salme-valg 1988-91 gudstjeneste	Salme-valg 1988-91 vielse	Salme-valg 1988-91 begravelse	Blå be-tænk. 1960 skoleår	Den danske Salme-bog 1953
	Projekt <i>Dejlig er jorden</i> 1994															
101	I Jesus søger jeg min fred										1	46 (-)	0 (-)	2 (-)		502 X
102	Imellem nattens stjerner					1										
103	Jeg elsker Maria, der fødte ...										1					
104	Jeg kender ham, hver jeg har ...										1	51 (-)	0 (-)	0 (-)		587 X
105	"Kampsalmer"										1					
106	Kom, hjerte, tag dit regnebræt						1					57 (-)	0 (-)	2 (-)		662 X
107	Kongernes konge og herrernes ..										1	53 (-)	0 (-)	3 (-)		750 X
108	Lover den Herre, den mægtige ..										1	437 (59)	75 (12)	13 (-)	5 B	2 X
109	Lover Herren, han er nær										1	384 (72)	11 (-)	31 (-)	1-2 B	366 X
110	Man siger, livet har bange kår										1	38 (-)	0 (-)	11 (-)		22
111	Mary's boy child	1														
112	Min Jesus, lad mit hjerte få		1									432 (61)	0 (-)	50 (-)	B	189 X
113	Nu folder jeg hånd og tanke					1									B	
114	Nu tændes tusind julelys	1														
115	Nu vågne alle Guds fugle små				1							196 (166)	12 (-)	19 (-)	3 A	695 X
116	O, lad den Ånd nu med os være									1		1444 (5)	34 (-)	0 (-)	7-9 C	401 X
117	På Gud alene										1	65 (-)	0 (-)	3 (-)	C	30 X
118	På Guds nåde										1	389 (71)	1 (-)	2 (-)		458
119	Skyerne gråner og løvet falder						1					42 (-)			A	
120	Sorrig og glæde de vandre til ...										1	109 (-)	1 (-)	3 (-)	B	41 X
121	Stille er min sjæl til Gud										1	77 (-)	1 (-)	4 (-)		517
122	Tag det sorte kors fra graven		1									299 (109)	0 (-)	3 (-)	C	207 X
123	Tunge, mørke natteskyer					1						68 (-)	0 (-)	7 (-)	A	729
124	Tænk, at livet koster livet										1	1 (-)				
125	Ud går du nu på livets vej									1		21 (-)	4 (-)	0 (-)	C	330
126	"Gregoriansk kirkemusik"										1					

Løbe nr.	Salmens førstelinie	Jul	Påske	Pinse	Morgen	Aften	Årstider	Vielse	Begravelse	Dåb - konfirm.	Øvrige salmer	Salme-valg 1988-91 gudstjeneste	Salme-valg 1988-91 vielse	Salme-valg 1988-91 begravelse	Blå betenk. 1960 skoleår	Den danske Salmebog 1953
127	"Slavisk byzantinsk kirkemusik"										1					
128	Højt fra træets grønne top	2										1 (-)			3	
129	I skovens dybe, stille ro						2							1 (-)	5	
130	Jylland mellem tvende have										2				4	
131	Sig nærmer tiden, da jeg nå væk						2							11 (-)	7-9	
132	Det haver så nyligen regnet										1			1 (-)	6	
133	Jeg er havren, jeg har bjælder på						1									
134	Jeg ved en lærkerede						1								3	
135	Rosen blusser alt i Danas have										1					
136	Sneflokke kommer vrimlende						1								3	
137	Som dybest brønd gi'r altid klare vand								1						7-9	

Bilag 2. Dejlig er jorden

Salmer nævnt i danske besvarelser. Emner. Antal salmer. Antal besvarelser.

/ nr.	Nr. 1 - 26	Nr. 27 - 50	Nr. 51 - 60	Nr. 61 - 82	Nr. 83 - 125	I alt
Julesalmer	13 (411)	5 (25)	1 (3)	4 (8)	3 (3)	26 (450)
Påskesalmer		2 (16)		1 (2)	3 (3)	5 (21)
Pinsessalmer	1 (17)					1 (17)
Morgensalmer	5 (136)	1 (8)	3 (9)		1 (1)	10 (154)
Aftensalmer	1 (11)	3 (17)	1 (3)	4 (8)	3 (3)	12 (42)
Årstidssalmer	1 (73)	2 (12)		2 (4)	3 (3)	8 (92)
Vielsessalmer	1 (28)			2 (4)	1 (1)	4 (33)
Begravelsessalmer	1 (75)	5 (33)		2 (4)	2 (2)	10 (114)
Dåbs- og konfirmationssalmer			1 (3)	2 (4)	4 (4)	7 (11)
Øvrige salmer	9 (110)	6 (43)	4 (12)	5 (10)	23 (23)	41 (155)

Bilag 3. Dejlig er jorden

Salmer nævnt i danske besvarelser. Forfattere.

Forfatter	Nr. 1 - 26	Nr. 27 - 50	Nr. 51 - 60	Nr. 61 - 82	Nr. 83 - 125	I alt
N.F.S. Grundtvig	13 (50 %)	6 (25 %)	3 (30 %)	5 (22 %)	9 (21 %)	36 (31 %)
B.S. Ingemann	5 (19 %)	4 (17 %)	2 (20 %)	4 (18 %)	3 (7 %)	18 (15 %)
H.A. Brorson	2 (8 %)	1 (10 %)	2 (9 %)	2 (9 %)	2 (5 %)	9 (8 %)
Før 1780	1 (4 %)	6 (25 %)	3 (30 %)	2 (9 %)	9 (21 %)	21 (18 %)
1780 - 1900	5 (19 %)	5 (21 %)		8 (36 %)	9 (21 %)	27 (23 %)
20. århundrede		1 (5 %)	1 (10 %)	1 (5 %)	4 (9 %)	7 (6 %)

Bilag 4. Dejlig er jorden.

Salmer nævnt i danske besvarelser i forhold til Salmevalgsundersøgelsen 1988-1991.

Dejlig er jorden / Salme- valgsund.	1 - 50	51 - 100	101 - 150	151 - 200	201 - 754	Uden for Den danske Salmebog 1953
1 - 26	12	6	6	0	3	1
27 - 50	7	4	4	1	8	
51 - 60	4	2	2	2	1	
61 - 82	4	3	3	1	12	
83 - 125	4	5	5	1	24	8
I alt	31	20	20	5	48	9

Red: Sven-Åke Selander, Anna Jönsson
MOT EN NY SÅNG

Bogen gengiver foredrag, der har været holdt til to af de veltilrettelagte seminarer Teologiska Institutionen i Lund holder. Det første *Anders Frostenson i nordisk psalmdiktning* blev holdt 18.-19. maj 1994. Det andet *Taizésången i nordisk perspektiv* blev holdt 17.-18. september 1995.

Til belysning af Anders Frostensons salmedigtning i nordisk perspektiv er udvalgt 5 foredrag: Göran Bexells biografiske introduktion *Anders Frostenson och teologin* med undertitlen *Det personliga, det bibliska och det dogmatiska*. Allerede her har Frostensons ikke uinteressante forbindelse med Oxford-bevægelsen/Moralsk Oprustning været drøftet. Dette perspektiv uddybes yderligere i Anders Jarlerts bidrag *Frostenson och Oxfordgrupprörelsen*.

Ragnar Holte gennemgår i *Frostenson som psalmöversättare och som bearbetare av äldre psalm* kritisk 8 eksempler på Frostensons bearbejdelser af andre digteres salmer. De sidste 5 eksempler er særlig interessante for danske læsere, da det drejer sig om Sthens Den lyse dag forgangen er, Brorsons Jeg går i fare, hvor jeg går og Den store hvide flok vi se, Kingos Nu rinder solen op af østerlide og Grundtvigs Verdens igenfødsel.

Når Holte siger om Jeg går i fare, at "Originalen är en stor Brorson-psalm med ursprungligen sex verser, men redan tidigt förkortades den i den danska psalmboken til två verser..." så kommer han meget hurtigt hen over, at de 6 verser passede parvis til hinanden, at Evangelisk-kristelig Psalmebog 1798 kun medtog vv. 3 og 6, der handler om henholdsvis døden og den evige salighed, og at de danske salmebøger derefter alle (også de sønderjyske) har reetableret Brorsons 6 vers i trinvis mere Brorson-tro ordlyd. Både Wallins og Frostensons gengivelser er altså alene baseret på den rationalistiske tradition, der var godt på vej til at gøre døden til den evige salighed (den fortjente hvile efter et arbejdsomt liv i dyder), hvorfor de kommer i problemer med det smalle perspektiv og hver på sin måde bearbejder Jesus-verset (5), der egentlig var modstykke til trængsels-verset (2), men i deres bearbejdelser kommer til at legitimere overgangen til den evige salighed.

Holte gør i sin behandling af Den store hvide flok opmærksom på, at "Redan från första gången Brorsons psalm togs in i en dansk psalmbok tycks v. 2:2-5 ha erhållit förändrad lydelse...", nemlig, at *For Thronen staaer/de Slagte-Faar* bliver til *for tronen stå med kroner på*. Her ser det ud til at denne originale detalje bliver reetableret i den ny danske salmebog, passende forsynet med forklarende henvisning til Rom 8,36. Derimod er det ikke klart, hvad Holte mener med "den norska folkmelodi med vilken den blivit så älskad i Danmark och Norge". Den danske tradition er temmelig bundet til J.H. Nebelongs melodi fra 1881, idet man dog nu mener at have fundet den "studentermarch", Brorson selv angav (Sperontes 1736. En kort overgang så det ud som om Brorson havde ment den melodi, Bellman senere brugte til "Så lunka vi så småningom").

Holte opholder sig ved forskellen mellem "Brorsons realistiska "tit Taare-Strøm på Kinder flød" modsat Sv. Psalmboken 1937: "livet ofta tårar gav" og "glæder sig over, at det er lykkedes Frostenson i 1983 at nå så højt som til "deras kinder höljts i gråt". Denne overvejelse sammen med Holtes øvrige kritik af, at selv Frostenson ikke når de danske forbilleders sproglige styrke, f.eks. om bearbejdelsen af Grundtvigs Verdens igenfødsel: "Grundtvig har här en målande association till svärdets funktion vid utdrivandet ur paradiset. Det är tveksamt om Frostensons knappa omtalande av svärdet ger de rätta associationerne", dette synes at lægge den tanke nær, at der er forskel på, hvad man kan tillade sig at sige i en dansk salmebog, og hvad man kan tillade sig at sige i en svensk salmebog. De to salmetraditioner er ganske forskellige på trods af et fælles udspring i Rostock midt i 1520'erne. Noget lignende gør sig muligvis gældende, når Frostenson ikke helt kan gå med til Kingos ødsle fordeling af Guds nåde i Nu rinder solen op, og indsætter den adgangsbegrænsning, at det er "før den/som tror och vågar".

Karl-Johan Hansson viser i *Anders Frostenson i finländsk psalmsång* gennem en række eksempler, hvordan rigssvenske og finlandssvenske salmebøger har ligheder, men især store forskelle i udvalget og redaktionen af Frostensons salmer. Ikke engang det parallelle salmebogsprojekt 1986 formåede at oprette nogen ensartethed, idet både salmebogskommissionerne og efterfølgende de to rigssynoder bevægede sig hver sin vej. Åge Haavik præsenterer i *Anders Frostenson og Norden* bredt salmedigterens betydning også uden for hans eget lands og hans eget sprogs grænser.

Taizésangen gennemgås i 4 udførlige indlæg om Taizé-fællesskabet og de specielle sange og i 5 kortfattede rapporteringer om disse sanges spredningsveje gennem Norden.

I indlægget *Laudate omnes gentes, laudate Dominum* giver Anna Jönsson en historisk-teologisk basisredegørelse for fænomenet. Inger Selander skildrer i *Taizésången ur litterärt perspektiv* sangens sammenhæng med beslægtede nyere sangtraditioner, illustreret med en række melodieksempler af udvalgte sange. Derefter følger Stephan Borgehammars *Taizésångens spiritualitet. Ett teologisk perspektiv* og Antoon Geels, der behandler det fjerde perspektiv *Taizé från fragment till helhetssyn. Religionspsykologiska synpunkter*.

Afsnittet om spredningsveje i Norden består af en rapport fra hvert af de fem lande, indledt med en introduktion af Lars Åberg. Fra Sverige rapporterer Sven A. Wessman, fra Danmark Henrik Ellegård Frederiksen, fra Finland Göran Blomquist, fra Norge Irene Bergheim og fra Island Jón Ólafur Sigurdson.

Bogen giver i sine mange små, velgennemarbejdede afsnit udmærket besked og hurtig indgang i en lang række problemstillinger, der alle kan have stor interesse for danske læsere.

Ove Paulsen

(Mot en ny sång, Två nordiska hymnologiska seminarier kring psalm och sång hos Andersen Frostenson och i Taizétraditionen. Religio 49. Skrifter utgivna av Teologiska Institutionen i Lund. Lund 1998. 152 sider.)

Henrik Glahn:

SALMEMELODIEN I DANSK TRADITION 1569-1973

Et gyldent testamente

For nyligt fik jeg en meddelelse fra en god kollega, der gerne ville spille koralen *Nu er os Gud miskundelig* til en historisk gudstjeneste i sin kirke. Kollegaen havde erfaret, at koralen sidst var udgivet i *Nordisk Koralbok, 1961* men kunne godt tænke sig i øvrigt at få klarlagt dens historie.

I et sådant spørgsmål er den netop udgivne *Salmemelodien i dansk tradition 1569-1973* af professor, dr.phil. Henrik Glahn noget af en gave. Et opslag i et af bogens registre (som bringer alle danske titler forekommende tidligst i samlingerne men med nutidig skrivemåde) giver følgende information: A IV: 11 (Th, Ar, K, Br, Sch, Z, W, Bg73).

Kildeoplysningen, AIV:11 fortæller, at melodien hører til i gruppen af "Oprindeligt tysk kristelig folkesang". Angivelserne i parentes fortæller, i hvilke danske koralbøger melodien kan findes.

Registrantens kildegrundlag er Hans Thomissøn: *Den danske Psalmebog 1569*, der i dansk koralhistorie fremstår som en fuldstændig melodisalmebog og "i sin fylde og kvalitet betegner... det musikalske fundament for dansk kirkesang..." (side 68). Dette værk er derfor ofte *hovedkilden*, når man for de ældre melodiers vedkommende skal tilbage og finde rødderne til vor skat af salmemelodier, der optræder i danske samlinger.

Glahns nye bog er resultatet af et livslangt virke indenfor kirkemusik og musikvidenskab. Værket er i den forstand forfatterens gyldne testamente til eftertidens beskæftigelse med dansk koralhistorie.

Bogens første del består af et 75 sideres *Historisk rids*, hvor tidens koralbøger, deres udgivere og komponister beskrives i et overordnet perspektiv, ofte med væsentlige udblik til litteratur- og stilhistorie og til forhold vedr. dansk menighedsliv.

Anden del, *Registrant* del behandler ikke blot hver enkelt af de danske koralbøger, som imponerende er linet op i indholdsfortegnelsen, men også indholdet af

bøgerne med et væld af registerdata, - nyttige for enhver, der går på opdagelse og i det hele taget ønsker at danne sig et overblik over, hvilke grupper af melodistof den enkelte koralbog består af.

En af de komponister og koralbogsudgivere, som ofte blandt fagfolk blot nævnes i forbifarten, er A.P. Berggreen. Hans indsats i dansk koralhistorie er ganske bemærkelsesværdig. Som den første herhjemme forsynede han således sine *Melodier til den af Roeskilde-Præsteconvent udgivne Psalmebog...*(1853) med metriske registre og noter om salmernes oprindelse, ligesom han til indledning skrev afsnittet *Om menighedssangen*, der også udkom i separat tryk. Glahn udtrykker sin beundring for Berggreen således: "Berggreens imponerende bedrift som udgiver af folke- og skolesange kan her kun nævnes. En utrykt, minutiøs katalog over hans trykte kompositioner og udgivelser (koralbøger, skolesange, folkesange, andre udgivelser, litterære værker) er udarbejdet af Dan Fog 1969 og er tilgængelig på Det kgl. Bibliotek. Berggreen fortjener en selvstændig biografi, der vil kunne give ham plads i det 19. århundredes musikhistorie..." (s. 39, note 27).

Bibliografien afslører forfatterens dybe engagement i tysk og dansk koralforskning og er af stor værdi for enhver, der kaster sig over dette område af dansk kirkemusik.

Nogle læsere vil måske i første omgang blive afskrækket af bogens omfattende registerforhold, men takket være forfatterens grundige indføringer desangående, er virkeligheden en anden. Arbejdet med registranten udvikler sig hurtigt til nysgerrighed. Nye opslag fører til nye informationer og nye spor, og pludseligt er man fængslet af dette detektivarbejde.

Henrik Glahns kompetence som specialist indenfor dansk koralforskning er kendt viden om. Hans engagement i *historien* og *traditionen* er smittende, og det kan derfor ikke undre, at en specialist, der et helt liv har været optaget af spørgsmålet om en troværdig videreførelse af salmemelodistof, forholder sig mere end kritisk til vor tids fremhævelse af "... ønsket - eller kravet! - om fornyelse og aktualisering af salmernes poetiske og musikalske udtryk, en fornyelse i pagt med "tiden". (side 63) Herom fortsætter Glahn: "... en ægte fornyelse vil næppe indfinde sig, om den ikke er forankret i Historien, hvilket for den musikalske side af sagen vil sige den tradition, der har været genstand for..." bogen.

Heldigvis har Kirkeministeriets salmebogskommision også ladet denne markante holdning komme til orde, idet man i visse spørgsmål (formentlig ikke vedr. det nye melodistof?) direkte har rådført sig med Glahn. Bogen foregiver ingeniunde at ville præsentere nogle konstruktive *visioner* vedr. kommende koralbøger! Dertil er forfatteren alt for historisk engageret. Og tak for det! For ellers havde vi ikke fået del i dette værk, som uden overdrivelse må kaldes *et gyldent testamente*.

Peter Weincke

(Henrik Glahn: Salmemelodien i dansk tradition 1569-1973, Forlaget Anis, København 2000. 256 sider, <http://www.anis.dk>)

Forfatternes adresser

Provst, ph.d. Peter Balslev-Clausen,
Ahlmanns Allé 14,
DK-2900 Hellerup

Sognepræst Ove Paulsen,
Tofthøjvej 37,
DK-9280 Storvorde

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53 B
NO- 0378 Oslo, Norge

Organist, mag. art. Peter Weincke
Katrinevej 27
DK- 2900 Hellerup

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson
Fredsgatan 12 A 21, SF-20100 Åbo, Finland. Tlf. 2 265 4284

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53B, N-0378 Oslo, Norge. Tlf. 22 14 20 99.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72.

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavík, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, sekretær. Tlf. 35 32 36 23.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, redaktør.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende), Birgitte Ebert, Laura Lundager
Jensen, Vagner Lund (redaktionssekretær), Ove Paulsen og Lone Vesterdal.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse og N.F.S. Grundtvigs Fond.

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

02449 KHC
OVE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE

303

000

9280 0682/ 6

0000011